

Quant bain chapeschan ils scolars da la scola rumantscha rumantsch? : Concretisaziun da standards da basa per la varietad da scola ed invista en la cumpetenzza receptiva d'autras varietads

Autor(en): **Camenisch, Silvana / Peyer, Elisabeth**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **127 (2014)**

PDF erstellt am: **06.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-583115>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Quant bain chapeschan ils scolars da la scola rumantscha rumantsch?

Concretisaziun da standards da basa per la varietad da scola ed invista en la cumpetenz receptiva d'autras varietads

Silvana Camenisch, Elisabeth Peyer

Resumaziun per tudestg

Dieser Artikel präsentiert empirische Daten zum Lese- und Hörverstehen in Romanisch von Schülerinnen und Schülern der romanischen Schule, die im Rahmen eines vom Schweizerischen Nationalfonds finanzierten Projekts erhoben wurden. Ziel der Studie war, für die Schulsprachen der romanischen Schule (Romanisch und Deutsch) Basisstandards zu konkretisieren. Dazu wurden – basierend auf einer Bedarfsanalyse sowie den daraus resultierenden Kompetenzbeschreibungen – kommunikative Sprachtests erstellt und durchgeführt. Insgesamt nahmen 325 Schülerinnen und Schüler an der Erhebung teil. Die Tests zum Hör- und Leseverstehen in Romanisch enthielten einerseits Aufgaben in der jeweiligen Schulvarietät, die in vier Parallelversionen (Sursilvan, Vallader, Surmiran, Rumantsch Grischun) erstellt worden waren. Andererseits wurden in die Tests auch je eine Aufgabe zum Lese- und Hörverstehen in Rumantsch Grischun sowie eine Hörverstehensaufgabe zum Verständnis fremder Idiome integriert, da das Verständnis fremder Idiome bzw. Rumantsch Grischun in der Bedarfsanalyse verschiedentlich als wünschenswerte Kompetenz genannt worden war.

Auch wenn diese Aufgaben zum Verständnis anderer Varietäten lediglich explorativen Charakter haben, so lässt sich dennoch feststellen, dass insbesondere die Hörverstehensaufgaben (in fremden Idiomen bzw. in Rumantsch Grischun) den meisten Schülerinnen und Schülern keine nennenswerten Schwierigkeiten bereiteten. Allerdings lassen sich aufgrund unserer Studie keine verallgemeinerbaren Aussagen zur rezeptiven Schwierigkeit anderer Varietäten machen, da nebst der sprachlichen Varietät auch weitere Faktoren wie Thema und Frageformat die Schwierigkeit einer Aufgabe wesentlich bestimmen können.

1 Introducziun

Ils ultims onns hai dà en differents pajais emprovas dad eruir e determinar cumpetenzas per ils roms da scola fundamentals, las qualas ils scolars¹ duain

¹ Per motivs da legibladad duvrain nus en quest artitgel mintgamai la furma masculina «scolars» empè da «scolars e scolaras».

cuntanscher. En Svizra è quai succedì entaifer il project da HarmoS ch'ha fixà cumpetenzas da basa per ils roms matematica, scienza natirala, lingua da scola sco era per l'emprima e segunda lingua estra. Damai che quests standards da basa duain vegnir cuntanschids da tants scolars da la scola regulara sco pussaivel (cf. plan d'instrucziun 21²), vegnan els per il solit considerads sco med da promoziun da scolars flaivels. L'associaziun tetgala svizra da magistras e magisters LCH di p. ex.: «die Formulierung von Basisstandards – Fähigkeiten pro Schulstufe, welche verbindlich von möglichst allen Schülerinnen und Schülern erreicht werden sollen – sorg[t] für mehr Chancengerechtigkeit» (Medienmitteilung LCH, 10-11-2008). Cunquai che las scolas rumantschas e lur situaziun plurilingua specifica n'èn betg vegnidas resguardadas en connex cun il project da HarmoS, ha in project dal Fond naziunal svizzer gì l'intent da concretisar cumpetenzas da basa per las linguas da scola da las scolas rumantschas (rumantsch e tudestg).³

La finamira è stada da concretisar questas cumpetenzas sin basa da prestaziuns objectivas ch'èn vegnidas eruidas cun agid da tests linguistics comunicativs. En quel regard po noss project vegnir considerà sco complementar al plan d'instrucziun 21 che descriva tranter auter era pretensiuns minimalas sin basa da la savida ed experientscha da persunas d'instrucziun e didactichers.

Quest artigel preschenta d'ina vart ils resultats ils pli impurtants dals tests en las varietads rumantschas da scola. Quests tests han servì sco punct da partenza per la concretisaziun dals standards da basa a chaschun dal lavuratori per fixar ils standards (*standardsetting workshop*). Da l'autra vart preschenta l'artigel ils resultats dad intginas leziuns supplementaras – che examineschan la cumpetenza *leger e tadlar en rumantsch grischun e tadlar in dialog en auters idioms* – ch'èn vegnidas integradas en il studi sin basa dad ina analisa dals basegns.⁴

² «Der Mindestanspruch ist diejenige Kompetenzstufe, die spätestens bis zum Ende des jeweiligen Zyklus von allen Schülerinnen und Schülern erreicht wird. Davon ausgenommen sind Schülerinnen und Schüler mit angepassten Lernzielen.» (D-EDK 2013, 7)

³ Project dal FNS «Empfehlungen für Basisstandards für die Schulsprachen der Rätomanen» (numer da project: 135407; durada: fanadur 2011 enfin zercladur 2014; petents: Georges Darms, Thomas Studer; manadra dal project: Elisabeth Peyer; collavuratur dal project: Silvana Camenisch, Bernhard Lindt-Bangerter, Susanne Graber, Irina Lutz). Nus engraziain a Peter Lenz (manader da project al center scientific da cumpetenza per plurilinguitad, Friburg) per la cussegliaziun statistica e la valitaziun da las datas. Er a tut las scolas ed a tut ils acturs da las scolas rumantschas ch'èn sa participads al project ed han uschia contribuì considerablamain a la realisaziun dal project, engraziain nus cordialmain.

⁴ Noss rapport dal project dat ina survista dals resultats da tut ils tests (Peyer, Lindt-Bangerter, Graber & Camenisch 2014). El po vegnir telechargià da <http://doc.rero.ch/>. Per ina invista pli profunda davart il scriver en tudestg cf. Peyer/Studer (2014).

2 Fasas dal project cun regard a l'elavuraziun dals tests da cumpetenzza

Sco emprim è vegnida fatga in'analisa dals basegns⁵ ch'ha servì sco basa per l'elavuraziun dals tests che duain eruir las cumpetenzas da rumantsch e tudestg dals scolars. Cun agid da quella analisa dals basegns avain nus vuli obtegnair in clar maletg da las cumpetenzas linguisticas ch'èn giavischavlas en las scolas obligatoricas (cf. Peyer 2013). Sper l'analisa dad intgins plans e meds d'instrucziun avain nus intervistà differents acturs en ils secturs «educaziun» e «politica linguistica» per intervegnir lur aspectativas davart las cumpetenzas linguisticas dals scolars. En il focus èn stadas las cumpetenzas linguisticas da scolars che termineschan la scola per las linguas rumantsch e tudestg, sco era per l'anglais ed eventualmain per ulteriuras linguas involvidas. Confurm als studis preliminars «Towards a Common European Instrument for Language(s) of Education» (Vollmer 2006) dal Cussegl da l'Europa èn las cumpetenzas linguisticas vegnidas definidas a moda e maniera relativamain vasta. Uschia che l'analisa da basegns n'è betg mo s'interessada per las abilitads *discurrer*, *scriver*, *leger* e *tadlar*, mabain era p. ex. per las cumpetenzas plurilinguas, interculturalas e litteraras.

Ils resultats da l'analisa dals basegns e dad intgins plans e meds d'instrucziun, sco era rimnadas existentas da descripziuns da cumpetenzas, p. ex. il «Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen» (GER; Cussegl da l'Europa 2001), il «Referenzrahmen für Plurale Ansätze zu Sprachen und Kulturen» (Candelier et al. 2012) e «lingualevel» (Lenz & Studer 2007), han silsuenter servì sco basa per elavurar descripziuns da cumpetenzas («Kompetenzbeschreibungen»/«Kann-Beschreibungen») per la situaziun plurilingua da la scola rumantscha.

Damai che las intervistas per l'analisa dals basegns han mussà che scolars rumantschs duain era emprender da chapir differents idioms, èn vegnidas formuladas era cumpetenzas che resguardan la situaziun multilingua dals scolars rumantschs, uschia cumpetenzas receptivas da chapir auters idioms sco p. ex.: «Ils scolars san identifitgar il tema principal e chapir impurtantas infurmaziuns explicitas che vegnan avant en in discurs cun pledaders da differents idioms.»

Silsuenter avain nus discutà, a chaschun d'in lavuratori, ils descripturs da cumpetenzza per las linguas da scola (rumantsch e tudestg) cun ina grupp da persunas d'instrucziun versadas. En il center da la discussiun èn stadas dumondas da chapientscha, relevanza ed adeguatezza per in stgalim da scola. La finamira dal lavuratori è stada d'obtegnair ina schelta da de-

⁵ Per l'uschenumnada *needs analysis* guarda tranter auter Brown 2009, Gysen & Van Avermaet 2005, Long 2005.

scripturs da cumpetenzza relevants e chapaivels. Suentar il lavuratori èn ils descripturs da cumpetenzza vegnids surlavurads ed han lura furmà la basa per elavurar ils tests da lingua. Avant ch'ils pensums èn stads prontos per ils tests principals èn els vegnids empruvads (tests da pilot, pretests), surlavurads e curregids pliras giadas (per il svilup da tests cf. p. ex. il manual da la ALTE 2011).

3 Ils tests da cumpetenzza

Ils tests da cumpetenzza linguistics ch'èn vegnids creads sin basa da las descripziuns da cumpetenzzas cumpiglian lezias per examinar l'abiltad da *leger e chapir e la chapientscha auditiva en rumantsch*, sco era lezias per l'abiltad da *leger e chapir e scriver en tudestg*. Per differents motivs (temp, squitsch per ils scolars) n'èsi displaschaivlamain betg stà pussaivel dad examinar tut las abiltads en omaduas linguas da scola. En il center da las lezias en rumantsch èn stadas las abiltads receptivas, d'ina vart perquai che las abiltads da scriver èn avant pauc temp vegnidas examinadas da la SAP Grischun (Gross/Flepp 2012), da l'autra vart perquai che l'examinaziun d'abiltads receptivas pussibilitescha per part era d'examinar la chapientscha d'auters idioms, respectivamain dal rumantsch grischun. Talas abiltads eran vegnidas consideradas dals experts sco cumpetenzzas giavischaivlas durant l'analisa da basegns. Las lezias per l'abiltad da *leger e chapir e la chapientscha auditiva en rumantsch* han gì duas differents finamiras: Per l'ina duain las lezias en ils idioms da scola servir sco fundament per la concretisaziun da standards da basa. Per l'autra duain insaquantas lezias supplementaras davart la chapientscha d'autras varietads (rumantsch grischun ed auters idioms) dar indicaziuns davart las cumpetenzzas gia existentas dals scolars.

3.1 Elavuraziun dals tests

Cun agid da las lezias linguisticas duai vegnir relevà l'entir spectrum da prestaziuns da scolars, uschia che tant dumondas levas sco era pli grevas èn vegnidas integradas en ils pensums. Pertge che mo sch'ins evitescha l'uschenumnà «floor-effect»⁶ èsi pussaivel da concretisar cumpetenzzas da basa sin fundament dals resultats.

Las lezias ch'examineschan l'abiltad da *leger e tadlar en rumantsch* avain nus transponì u translata en ils differents idioms (sursilvan, vallader, surmi-

⁶ Dad in «floor-effect» discurr'ins, sch'in test è stà memia grev, uschia che blers uffants sa chattan giudim respectivamain 'sin il funs' da la stgala.

ran) ed en rumantsch grischun⁷. Las lezias auditivas èn vegnidas registradas da collavuratur dal Radio Rumantsch en ils idioms sursilvan, surmiran e vallader ed en rumantsch grischun. Tut las lezias èn vegnidas curregidas e cumparegliadas pliras giadas per garantir che las differentas versiuns sajan uschè identicas sco pussaivel. Quai pertutga cunzunt il vocabulari, damai che las differentas versiuns duain avair il medem grad da difficultad.

In'otra finamira durant l'elavuraziun da las lezias receptivas è stada dad evitar ch'ils scolars possian responder a las dumondas sulettamain cun agid da lur presavida u da lur enconuschientschas generalas. Plinavant è vegni resguardà ch'ils temas ed ils texts sajan adequats per ils scolars da la 6avla respectivamain 8avla classa (cf. chapitel 3.2 e 3.3).

3.2 Chapientscha auditiva

Per examinar la chapientscha auditiva dals scolars avain nus elegì quatter texts auditivs differentes. Els èn vegnids retratgs da l'archiv dal Radio Rumantsch, uschia ch'ils texts èn autentics. Tut ils quatter texts auditivs èn identics per la 6avla e la 8avla classa. Els sa distinguan oravant tut entras il gener e la complexitad dal cuntegn. Ils scolars han mintgamai gì la pussaivladad da leger las dumondas avant ch'il text auditiv vegnia preschentà. Plinavant han ils scolars pudì responder a las dumondas durant u suenter la preschentaziun dal text auditiv. Els differentes texts auditivs han ina lunghezza tranter ina e quatter minutas ed èn vegnids preschentads als scolars ina u duas giadas. Las dumondas dals tests – dumondas avertas, *multiple choice* u dumondas da verificaziun (gist/fauss) – èn vegnidas concepidas uschia che betg mo la chapientscha globala mabain era la chapientscha detagliada e parzialmain era la chapientscha selectiva possian vegnir examinadas.

3.2.1 Pensums en la varietad da scola

Dus da las quatter lezias per giuditgar la chapientscha auditiva èn vegnidas preschentadas als scolars en l'idiom regional⁸. Era ils scolars che vegnan alfabetisads per rumantsch grischun han udì ils texts en l'idiom regional (sursilvan, surmiran, vallader).

⁷ La versiun da partenza è stada quella sursilvana. Nus engraziain cordialmain a Uorschla Natalia Caprez e Angela Vinzenz per las translaziuns ed al Radio Rumantsch per las registraziuns.

⁸ Ils dus pensums da tadlar en la varietad da scola chatt'ins en Peyer, Lindt-Bangerter, Graber & Camenisch (2014).

L'emprima lezia auditiva cumpiglia in text narrativ davart il tema «vacanzas perfetgas» ch'è vegnì prelegì sco impuls dal di al Radio Rumantsch⁹. En in curt monolog raquinta l'autura davart experientschas negativas e positivadas da vacanzas e tge che vacanzas perfetgas muntan per ella. Ils scolars han tadlà l'*impuls* ina giada ed han lura respundì a tschintg dumondas a *multiple choice*.

La secunda lezia auditiva sa basa medemamain sin in'emissiun dal Radio Rumantsch (*chavazzin dal di*) e tracta il tema *aua*¹⁰. Questa lezia auditiva è in dialog tranter duas persunas en moda d'ina intervista davart il di mundial da l'aua. Ils scolars han tadlà il *chavazzin dal di* duas giadas e respundì cun *chavazzins* a dumondas. Cun quellas dus lezias avain nus examinà las suandantas cumpetenzas: ils scolars...

- a) san chapir en tschert detagl il cuntegn da texts pli curts en l'agen idiom (p.ex. novitad, incarica, discuors).
- b) san identifitgar il tema global d'in text auditiv u parts da quel e san chapir ils puncts impurtants dal text auditiv (p.ex. referat, discussiun, reportascha, instrucziun da diever).
- c) san rapportar davart las constataziuns centralas d'in discurs pli lung (p.ex. intervista) ch'è adequat al stgalim ed en l'agen idiom.

3.2.2 Pensums: tadlar autras varietads e rumantsch grischun

Las dus autras lezias auditivas èn lezias explorativas per examinar abilitads supplementaras dals scolars. Ina da las duas lezias auditivas è en rumantsch grischun (lezia *novitads*) e l'autra en idioms che sa differenzieschan da l'idiom regional (lezia *scumond d'autos*). Las dumondas da quellas duas lezias avain nus formulà en l'idiom da scola, cunquai che las lezias duevan examinar sulettamain l'abiltad da *tadlar e chapir rumantsch grischun u auters idioms*.

La lezia auditiva per tadlar autras varietads tracta davart il tema *scumond d'autos*¹¹ en il Grischun al cumenzament dal 20avel tschientaner e cumprenda in dialog en furma d'ina intervista. Il text cuntegna elements infurmativs ed era narrativs (cf. la lezia en l'aggiunta 10.1). Damai che la chapientscha auditiva d'autras varietads duai vegnir examinada, han ils scolars mintgamai udì la lezia en idioms che sa differenzieschan da l'agen idiom.

⁹ L'emissiun da radio, l'impuls dal di *Vacanzas perfetgas* d'Annatina Nay è vegnì emess ils 26-6-2012.

¹⁰ L'emissiun da radio, il *chavazzin dal di aua* dal Radio Rumantsch è vegnì emess ils 22-3-12.

¹¹ L'emissiun da radio, il *chavazzin dal di scumond d'autos* dal Radio Rumantsch è vegnì emess ils 21-6-2012.

Uschia han ils scolars da la Surselva tadlà l'intervista en surmiran e puter, ils scolars da l'Engiadina Bassa e da la Val Müstair han percunter tadlà l'intervista en surmiran e sursilvan. Ils scolars han tadlà la lezia *scumond d'autos* duas giadas ed han respundì a tschintg dumondas a *multiple choice*.

Perquai che la lezia auditiva per tadlar e chapir rumantsch grischun sa basa sin la descripziun da cumpetenzza b) sutvart avain nus laschè tadlar ils scolars in'emissiun da las novitads dal Radio Rumantsch¹². Ils scolars han udì l'emissiun sulettamain ina giada, quai che correspunda a la vita da mintgadi. En ils pretests èsi sa mussà ch'ils scolars han tuttavia pudì schliar la lezia suenter avair udì sulettamain ina giada las novitads. Schliar han ils scolars stuì otg dumondas da verificaziun (cf. la lezia en l'aggiunta 10.2). Cun quellas duas lezias avain nus examinà las suandantas cumpetenzas: ils scolars...

- a) san identifitgar il tema principal e chapir impurtantas infurmaziuns explicitas che vegnan avant en in discurs cun pledaders da differents idioms.
- b) san chapir las infurmaziuns impurtantas da novitads e comunicaziuns ch'èn pledadas en in tschert tempo en la lingua da standard (rumantsch grischun).

3.3 Leger e chapir en rumantsch

Per il test da leger e chapir en rumantsch èn vegnids elavurads trais pensums per la chapientscha da texts en la varietad da scola per pudair uschia concretisar ils standards da basa e per mintga stgalim in pensum plitost explorativ per la chapientscha da texts en rumantsch grischun. Tar la schelta dals texts èn vegnids resguardads differents geners che varieschan mintgin en lur funcziun. Uschia avain nus elegì texts infurmativs (intervista, artitgels da gasetta) sco era texts narrativs (columna, ditga). Nus avain er guardà ch'ils texts sajan interessants e relevants per ils scolars ed uschè autentics sco pussaivel. Plinavant èn vegnids integrads differents tips da dumondas: dumondas pertutgant la chapientscha globala, la chapientscha detagliada u la chapientscha selectiva d'in text.

3.3.1 Pensums en la varietad da scola

Ils pensums per *leger en la varietad da scola* èn stads identics per la 6avla e la 8avla classa. Sco emprima lezia han ils scolars legì in text narrativ, ina columna da gasetta da Claudia Cadruvi cun il titel *Mes augs e mias ondas* –

¹² L'emissiun da radio, novitads è vegnida emessa ils 3-7-2012.

la scola da mia vita.¹³ La columna tracta da las relaziuns ed experientschas cun la parentella e la famiglia. La chapientscha è vegnida controllada cun tschintg dumondas a *multiple choice*.

Era per la segunda lezia essan nus ans basads sin in text narrativ – la ditga *La davosa stria en la Cadi* ord la *Crestomazia*.¹⁴ Era en quella lezia è la chapientscha vegnida controllada cun tschintg dumondas a *multiple choice*.

Cun la terza lezia è vegnida testada la chapientscha da texts infurmativs. La lezia è vegnida surpigliada dal consorzi da *HarmoS Schulsprache* e transladata dal tudestg en las differentas varietads da scola. I sa tracta dad ina intervista cun Alain Sutter davart sia vita sco giugader da ballape¹⁵. La chapientscha è vegnida controllada cun trais dumondas a *multiple choice* e quatter dumondas per responder en chavazzins. Cun las trais lezias avain nus oravant tut examinà las suandantas cumpetenzas: ils scolars...

- a) san chapir en general istorgias curtas ed identifitgar elements centrals dal cuntegn, sche l'istorgia è adattada a la vegliadetgna/al stgalim.
- b) san identifitgar tratgs specifics ed intenziuns da figuras en in text, (p. ex. paraula, comic, istorgia curta).
- c) san identifitgar ils arguments cun ils quals in autur ni ina autura motive-schan lur posiziun.
- d) san chapir infurmaziuns impurtantas da texts da diever pli cumplexs e pli lungs (p. ex. intervistas, reportaschas, instrucziuns, commentaris).

3.3.2 Pensums en rumantsch grischun

Ils scolars han survegnì ina lezia supplementara da leger e chapir en rumantsch grischun. Quella n'è dentant betg vegnida duvrada per concretisar il standard da basa per leger. Damai che sulettamain la cumpetenza da leger e chapir rumantsch grischun è stada en il focus, han ils scolars pudì responder en l'agen idiom.

Il pensum per la 6avla classa ha consistì da dus parts, l'emprima ha cumpiglià in curt artitgel ord il magazin per uffants LEO davart la mesaschimgia¹⁶ e las particularitads da ses dets e dents (cun dumondas da responder en chavazzins). La segunda part ha furmà in curt text ord la revista *Geolino*

¹³ Cadruvi, Claudia: *Mes augs e mias ondas*, en: *La Quotidiana*, 4-6-2012. Il pensum chatt'ins en: Peyer, Lindt-Bangerter, Graber & Camenisch (2014).

¹⁴ *Crestomazia* II, p. 158, nr. 63. Il pensum chatt'ins en: Peyer, Lindt-Bangerter, Graber & Camenisch (2014).

¹⁵ L'intervista è vegnida publitgada en la gasetta dal Coop (Zimmerli, Martin: *Fussball. Im Bann der WM*, en: *Coopzeitung* 19/2006).

¹⁶ Fingertier, en: *Die Zeit, Leo. Das Magazin für Kinder*, 4/2012, p. 34.

davart l'invenziun da satgets da té¹⁷ (cun dumondas da verificaziun) (cf. la lezia en l'aggiunta 10.3). Omaduas lezias èn vegnidas transladas dal tudestg en rumantsch.

Il pensum per la 8avla classa è stà da leger sis artitgels curts da la pagina d'internet da RTR¹⁸ e da responder cun chavazzins ad otg dumondas. Ils temas da las novitads èn stads fitg differentes, tranter auter la politica exteriura, ils gieus olimpics, l'existenza da purs pitschens, ina famiglia da lufs (cf. la lezia en l'aggiunta 10.4). Cun quellas dus lezias avain nus examinà las suandantas cumpetenzas: ils scolars...

- a) san chapir las infurmaziuns essenzialas (tgi?, tge?, co?, nua?, pertge?) en in text da diever en rumantsch grischun (p.ex. artitgel da gasetta, infurmaziuns en vocabularis u lexicons).
- b) san chapir las infurmaziuns essenzialas en in text da diever en rumantsch grischun adattà a la vegliadetgna (p.ex. text or da la revista SPICK).

4 Realisaziun dals tests e participants

4.1 Pretests

Ils pretests han gì lieu en la vischnanca da Tujetsch (Sedrun). Las finamiras las pli impurtantas dals pretests èn stadas da verifitgar sch'il grad da difficultad dals pensums saja adattà per ils dus stgalims da scola, sche ils texts sajan interessants per ils scolars e la tematica adattada a la vegliadetgna. Per quest motiv n'han ils scolars betg mo stuì schliar las lezias, mabain era giuditgar ils texts tenor ils criteris 'interessant', 'plitost interessant', 'plitost betg interessant', 'betg interessant'. Plinavant avain nus guardà, quant ditg ch'ils scolars han duvrà per schliar in pensum e sch'i saja necessari da tadlar in text auditiv duas giadas.

Sin basa dals resultats e da las indicaziuns dals scolars èn ils pensums vegnids surlavurads: per l'ina èn insaquants pensums vegnids laschads davent, perquai ch'els èn vegnids valitads dals scolars sco nuninteressants, e per l'autra èn singulas dumondas vegnidas stritgadas, damai ch'ellas eran memia difficilas u memia levas. Plinavant èn insaquantas formulaziuns vegnidas modifitgadas e novas dumondas èn vegnidas tiers.

¹⁷ Teebeutel, en: *Geolino. Das Erlebnisheft*, 7/2012, p. 50.

¹⁸ Retratg 2012 da la pagina d'internet: <http://www.rtr.ch>

4.2 Tests principals

Il november 2012 avain nus dumandà 17 presidents e presidentas da scola e consorzis da scola d'astgar far tests en lur scolas.¹⁹ En il decurs dal schaner fin mars 2013 avain nus lura fatg noss tests en las scolas. En la Surselva èn quai stadas las suandantas scolas: Mustér, Sumvitg, Trun, Rueun, Val Lumnezia e Laax/Falera; en il Surmeir: Casti/Alvaschagn, Salouf, Cunter e Savognin; en l'Engiadina Bassa: il consorzi da scola A fin Z (Ardez-Zernez), Scuol e Sent. Plinavant han era ils scolars da la Val Müstair participà al studi. En tut avain nus examinà 325 scolars: 173 mattatschas e 152 mats. Da quels eran 148 da la 6avla e 177 da la 8avla classa (71 scolars da la reala e 106 scolars da la secundaria)²⁰. Quai corresponda a la gronda maiortad dals scolars da la 6avla e 8avla classa che frequentan la scola rumantscha. 42.5% dals scolars e da las scolaras han schlià ils tests en sursilvan, 32.3% en vallader, 12% en surmiran e 13.2% en rumantsch grischun. Avant che cumenzar cun ils tests avain nus distribuì in questunari per savair dapli davart las linguas dals scolars.

La tabella sutvart mussa las linguas inditgadas dals scolars per la(s) lingua(s) da famiglia e la meglra lingua (validada dals scolars sezs).

	lingua(s) da famiglia		meglra lingua (tenor validaziun dals scolars)	
	total	procent	total	procent
rumantsch	193	59.4%	234	72.0%
rumantsch/tudestg	54	16.6%	–	–
tudestg	39	12.0%	68	20.9%
portugais	16	4.9%	16	4.9%
rumantsch/autras linguas	15	4.6%	–	–
talian	2	0.6%	1	0.3%
auters	6	1.8%	6	1.8%
total	325	100%	325	100%

tabella 1: indicaziuns davart la lingua dals scolars

¹⁹ En la dumonda a las scolas è vegnì menziunà che l'intent dal studi saja da concretisar standards per la scola rumantscha en general e perquai na dettia naginas cumparegliaziuns tranter las regions e las scolas. Per questa raschun na cuntegna questa contribuziun era betg talas cumparegliaziuns.

²⁰ Il motiv per la schelta da la 8avla classa e betg da la 9avla classa è stà che la 8avla classa cumpiglia anc tut ils scolars, er quels che frequentan pli tard il gimnasi.

La maioritad (59.4%) dals scolars han inditgà rumantsch sco suletta lingua da famiglia. 21.2% discurran sper il rumantsch anc ina autra lingua en famiglia, la pli gronda part tudestg (16.6%). Sco meglra lingua inditgeschan 72% dals scolars rumantsch e 20.9% tudestg.

Ils tests han cuzzà in entir avantmezdi, per ordinari èn quai stadas 4 lecziuns da mintgamai 45 minutas. A l'entschatta avain nus explitgà l'intent da noss tests e fatg attent che sumegliants tests sajan gia vegnids fatgs en scolas dad autras parts da la Svizra. Plinavant avain nus explitgà ch'ils resultats dals tests restian anonims e na vegnian betg validads. Era na possia nagin magister consultar ils tests u ils resultats. Ina persuna da noss team è stada preschenta l'entir avantmezdi.

temp	decurs da l'avantmezdi
10'	bainvegni e questiunari davart la lingua
45'	leger en rumantsch (4 pensums)
35'	tadlar en rumantsch (4 pensums)
15'	pausa
45'	leger en tudestg (4 pensums)
35'	scriver en tudestg (2 pensums)

tabella 2: survista da la successiun dals tests

5 Lavuratori per concretisar standards

Suenter ch'ils tests èn stads curregids ed emprimas evaluaziuns statisticas fatgas, è vegnì organisà in lavuratori da *standardsetting*. Durant quest lavuratori ha ina grupp da persunas dal fatg – persunas d'instrucziun versadas sco era docents da la scola auta da pedagogia dal Grischun – concretisà ils standards da basa per las abilitads examinadas²¹. La finamira è stada da concretisar cumpetenzas da basa per las abilitads receptivas en rumantsch sco era per scriver en tudestg per la fin da la 6avla e 9avla classa²². Per quest motiv è vegnì lavurà en dus gruppas: 9 persunas han concretisà ils standards per la 6avla classa e 12 per la fin dal temp da scola obligatoric.

A l'entschatta è vegnì explitgà als participants il concept dals standards da basa e la finamira dal lavuratori. Silsuenter èn ils participants vegnids famigliarisads cun las lezias da leger en rumantsch e supplitgads da pon-

²¹ Pertutgant la metoda cumpareglia tranter auter Cizek & Bunch 2007; Council of Europe 2009; Zieky & Perie 2006.

²² Per motivs da temp è il *standardsetting* per las lezias *leger en tudestg* vegnì manà atras suenter il lavuratori en furma d'ina consultaziun en scrit.

derar per mintga dumonda (da las lezias), quant gronda che la schanza saja (en procent) ch'in scolar cun in nivel da standard da basa possa schliar la dumonda correctamain (guardar l'uschenumnada metoda da Angoff, Cizek & Bunch 2007:82ss.). Durant la discussiun èn cunzunt ils experts, ils quals han fixà il standard da basa relativamain aut u bass, vegnids supplitgads dad argumentar lur decisiun. Al medem mument è vegnì preschentà in diagram dals resultats empirics per la lezia correspondent. En la grafica èn tranter auter ils quantils da 20% e 40%²³ vegnids inditgads (cf. p. ex. diagram 1). Uschia han ils participants pudì cumparegliar lur agen giudicament cun ils resultats empirics. En in segund pass han ils participants lura gù la pussaivladad d'adattar lur giudicament.

6 Resultats e concretisaziun da standards per leger e tadlar en rumantsch

En il suandant chapitel vegn preschentà l'emprim ina survista da tut ils resultats da las lezias per *leger e tadlar en rumantsch* en las varietads da scola. Silsuenter vegnan ils standards da basa per la 6avla e la 9avla classa – ch'èn vegnids concretisads da la gruppa d'experts a chaschun dal lavuratori da *standardsetting* – preschentads e cumparegliads cun ils resultats empirics.

6.1 Leger en rumantsch

Il diagram 1 sutvart mussa ils resultats da la scalaziun tenor Rasch («Rasch-Skalierung») da las datas da las lezias *leger en la varietad da scola*. La scala mussa per l'ina la distribuziun da las abilitads dals scolars (curva) e per l'autra la difficultad dals dumbers da puncts (*scores*) ch'ils scolars pon cuntanscher. Ils scolars ils pli capabels ed il maximum da puncts cuntanschibels sa chattan sisum. La basa da la scala duvrada è la scala natirala (scala da Logit), quella sa resulta ord la probabilitad dals scolars da schliar correctamain las dumondas. Il punct central da la distribuziun da las datas da persunas (6avla e 8avla classa ensemen) furma il punct nulla da quella scala da Logit.²⁴ Tar ils puncts datti quatter colonnas differentas: en las emprimas trais vegnan ils puncts pussaivels per las trais lezias inditgads se-

²³ In quantil è ina valur statistica che inditgescha quantas valurs (qua scolars) d'ina distribuziun che sa chattan sut u sur in tschert cunfin. Per in quantil da 20% p. ex. vala che 20% da tut ils scolars sa chattan sut questa valur.

²⁴ Sco i vegn fatg era en auters tests da prestaziun (PISA, HarmoS), è la scala da Logit vegnida transformada en ina scala cun il punct central da 500 ed ina deviazion da standard da 100. La curva da persunas è idealisada; la distribuziun da la prova statistica («Stichprobe») na sviescha dentant betg signifitgantamain da la distribuziun normala.

paradamain. A dretga sa chattan ils puncts pussaivels da tut las trais lezias ensemen. La posiziun dals puncts sin la scala è d'interpretar sco suonda: In scolar che è per exempel sin l'autezza da 2 puncts tar il pensum *Cadruvi*, sa chatta gist al punct da cunfin, nua che la probabladad da cuntanscher dus puncts u dapli è la pli gronda.

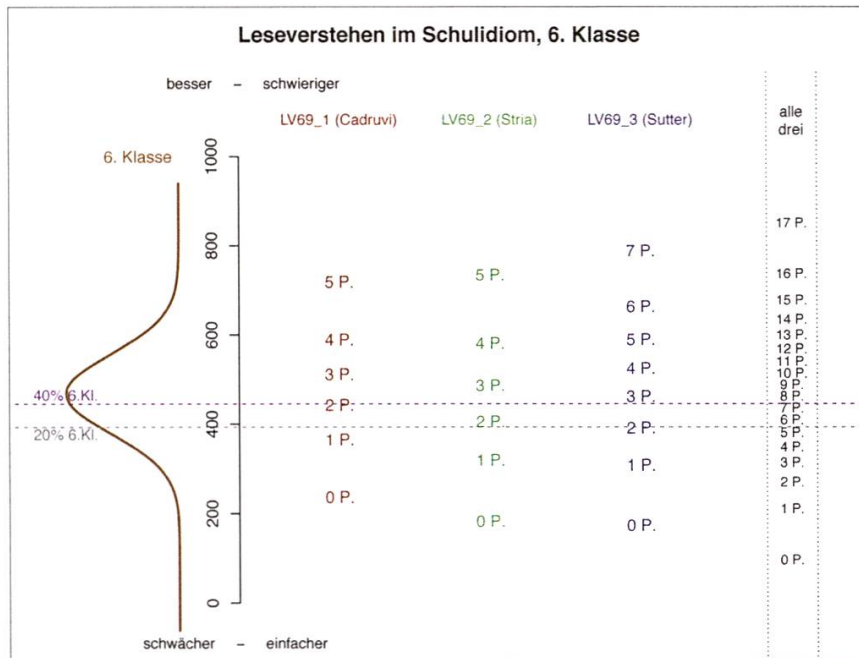

diagram 1: resultats da la 6avla classa dals pensums *leger en la varietad da scola*

Il diagram 1 mussa ch'ils 20% flaiVELS da la 6avla classa han cuntanschì maximalmain 5 puncts (da 17) en tut las trais lezias ensemen. Quai (il quantil da 20%) correspunda a 387 puncts sin la scala. Il quantil da 40% è a l'autezza da 439 puncts sin la scala, quai correspunda ad in total da maximum 7 puncts per il test da leger en l'idiom. Il median (quantil da 50%) è per la 6avla classa tar 8 puncts, il quartil da 75% tar 10 puncts. Durant il lavuratori han ils experts fixà 8 puncts (en media) per la cumpetenzza da basa per in scolar u ina scolara dal stgalim primar. Uschia sa chattass actualmain circa la mesadad dals scolars sut las cumpetenzas minimalas proponidas. Las propostas per cumpetenzas minimalas dals experts per l'abiltad *leger en rumantsch* da la 6avla classa èn pia plitost autas. En cumparegliazion latiers: En il rom dal consorzi da HarmoS èn ils standards da basa vegnids concretisads, uschia ch'ina gronda maioritad dals scolars (almain dus terzs) als avess cuntanschids, sco quai che las datas empiricas demussan (cf. CDEP 2011, 4).

A la fin dal project èn ils standards da basa per la cumpetenzza da *leger en la varietad da scola* vegnids descrits sin basa dad ina analisa detagliada da dumondas simplas ch'han gì autas procentualas da respostas correctas.

Basisstandards für das Leseverstehen am Ende des 6. Schuljahrs allgemeine Verstehensleistungen

Die Schülerinnen und Schüler können...

- explizite Informationen in einem klar strukturierten Text auffinden
- einzelne einfachere Zusammenhänge aus den im Text enthaltenen Informationen erschliessen
- die Chronologie eines kürzeren linearen Textes erkennen
- die Hauptaussage eines Textes verstehen
- zentrale inhaltliche Elemente eines Textes erkennen

Texteigenschaften

Die Texte entsprechen folgenden Kriterien:

- der Wortschatz ist alltagsnah und das Thema ist vertraut
- weniger vertraute Wörter sind leicht erschliessbar oder erklärt
- wenn der Text zusätzliche Elemente wie Infoboxen oder Illustrationen enthält, so muss klar erkenntlich sein, wie diese zum Haupttext in Beziehung stehen
- instruktive, sachliche und narrative Texte sind altersgerecht formuliert

Ils scolars da la 8avla classa han – sco igl è stà da spetgar – cuntanschì en general megliers resultats en ils pensums *leger en la varietad da scola*.

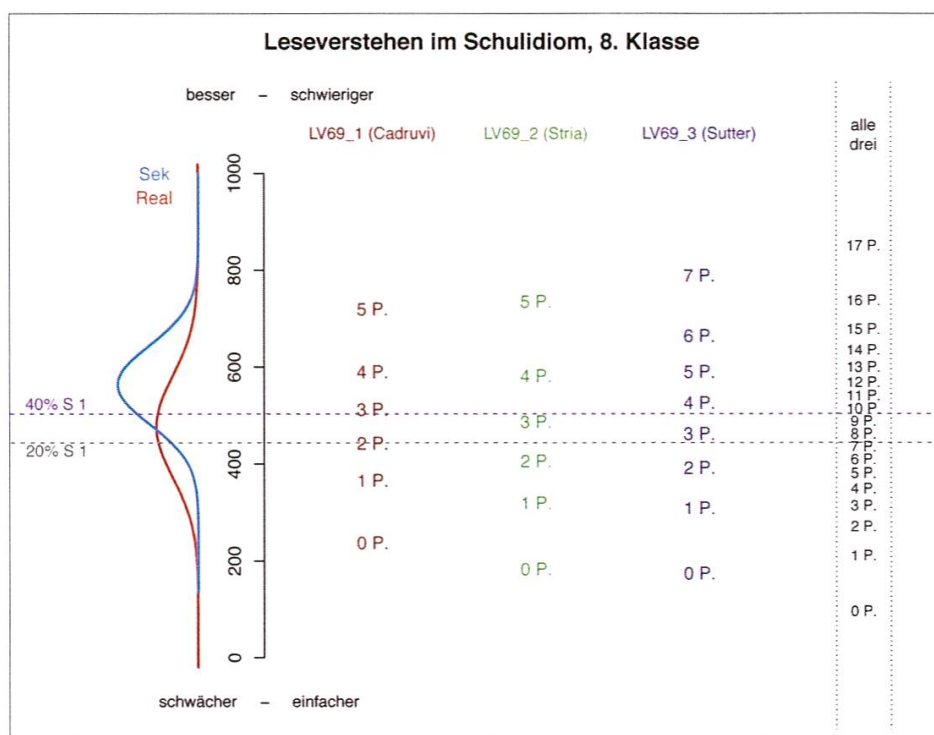

diagram 2: resultats da la 8avla classa
dals pensums *leger en la varietad da scola*

Ils quantils da 20% e 40% inditgads en il diagram èn quels per omadus stgalims (reala e secundara) ensemen e correspundan a 8 resp. 10 puncts (456 resp. 514 puncts sin la scala). Sch'ins cumpareglia ils dus stgalims (ni las duas curvas), ves'ins che la cumpetenza da leger en rumantsch dal stgalim secundar è cleramain pli auta che quella dal stgalim real. Entant ch'il quantil da 20% da la 8avla reala sa chatta tar 5 puncts (ed è pia tuttina aut sco tar la 6avla classa) è il quantil da 20% da la secundara duas giadas uschè aut, tar 10 puncts. La tabella 3 dat ina survista dals quantils per las trais gruppas per il test da *leger en la varietad da scola*. Sco ins vesa, èn ils resultats da la 8avla reala cumparegliabels cun quels da la 6avla classa. Quel maletg sa mussa era en auters studis (p. ex. *HarmoS Fremdsprachen*, 2010:38) e po vegnir explitgà cun il fatg ch'il stgalim primar cumpiglia anc tut ils scolars, era quels che frequentan suenter il gimnasi e la scola secundara.

quantils	6avla primara (n=148)		8avla reala (n=71)		8avla secundara (n=106)		8avla total (n=177)	
	puncts en il test	puncts tenor scala	puncts en il test	puncts tenor scala	puncts en il test	puncts tenor scala	puncts en il test	puncts tenor scala
80%	11	528	11	541	14	640	13	616
60%	9	482	10	495	12	599	11	564
50%	8	461	9	475	12	580	11	540
40%	7	439	8	450	11	561	10	514
20%	5	387	5	389	10	512	8	456

tabella 3: survista dals quantils per la 6avla e 8avla classa en il test *leger en la varietad da scola*

Sco gia per il standard da basa da la 6avla classa han ils experts al lavuratori da *standardsetting* fixà 8 respostas correctas da total 17 pussaivlas per il standard da basa per scolars che sortan da la scola (a la fin da la 9avla classa).²⁵ Quai vul dir che 20% dals scolars da la 8avla classa na cuntanschessan actualmain betg las cumpetenzas minimalas proponidas. Damai ch'ils standards da basa èn vegnids concretisads per la fin da la 9avla classa, para la concretisaziun dals standards da basa per l'abiltad da leger en rumantsch realistica.

²⁵ Ils experts per la primara e quels per il stgalim superiur han concretisà ils standards da basa independentamain in da l'auter.

Er per la fin da la scola obligatorica è vegnids descrits standards da basa per *leger en la varietad da scola* sin fundament dals resultats da singulas dumondas simplas:²⁶

Basisstandards für Leseverstehen am Ende des 9. Schuljahrs allgemeine Verstehensleistungen

Die Schülerinnen und Schüler können...

- explizite Informationen in einem klar strukturierten Text auffinden
- Zusammenhänge herstellen anhand expliziter Informationen, die an verschiedenen Stellen des Textes auffindbar sind
- die Chronologie eines kürzeren Textes nachvollziehen
- die Hauptaussagen eines Textes verstehen
- zentrale inhaltliche Elemente eines Textes erkennen
- die Funktion eines klar strukturierten und alltagsnahen Textes identifizieren

Texteigenschaften

Die Texte entsprechen folgenden Kriterien:

- der Wortschatz ist grösstenteils alltagsnah und das Thema ist vertraut
- weniger vertraute Wörter sind für das Verständnis der Hauptaussage nicht zwingend zu verstehen
- der Text kann aus verschiedenen Elementen (Überschriften, Abbildungen, Tabellen, Infobox, etc.) bestehen
- der Text ist alltagsrelevant

6.2 Tadlar en rumantsch

Sco gia menziunà en il chapitel 3.2.2, han ils scolars da la 6avla e 8avla classa survegnì ils medems pensums da *tadlar en l'idiom* da scola. Il diagram 3 sutvart mussa che la lezia *aua* è stada considerablmain pli greva che la lezia *vacanzas*, particularmain per la 6avla classa.

²⁶ Quella descripziun è vegnida fatga sin basa dals resultats da noss studi. Cunquai che nus n'avain dentant betg pudì perscrutar en noss studi tut las cumpetenzas da leger ch'i dat (p. ex. la lectura selectiva da texts pli lungs), na po quella glista betg vegnir considerata sco cumpletta.

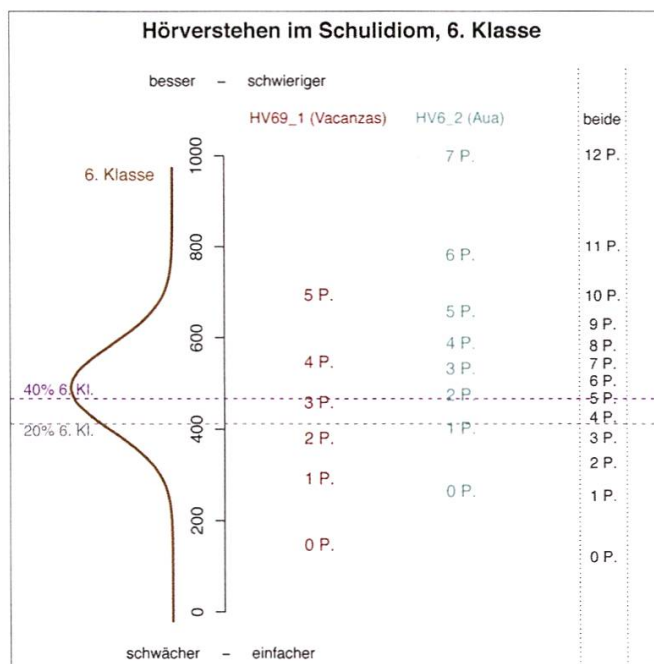

diagram 3: resultats da la 6avla classa
dals pensums *tadlar en l'idiom*

Il diagram 3 mussa ch'ils 20% flaiVELS han fatg tranter 0 e 2 puncts en la lezia *vacanzas*, dentant be tranter 0 ed 1 punct en la lezia *aua*. Il quantil da 40% sa chatta a l'autezza da 3 (da maximum 5) puncts per la lezia *vacanzas*, dentant mo a l'autezza da 2 (da maximum 7) puncts per la lezia *aua*. La lezia *aua* è perquai stada cleramain pli greva che la lezia *vacanzas*, quai schebain ch'ils scolars han udì l'emissiun davart la resursa «*aua*» duas giadas e l'emissiun davart il tema «*vacanzas*» mo ina giada. Dus motifs giogan pli probabel ina rolla: Per l'ina è il tema davart l'aua sco resursa u la mancanza d'aua betg uschè preschent en la vita da mintgadi dals scolars sco il tema da las *vacanzas*. Per l'autra po la difficultad avair da far cun la sort da dumondas: La schanza d'engiavinar è pli probabel pli gronda tar la lezia *vacanzas* (che ha dumondas a *multiple choice*) che tar la lezia *aua*, nua ch'ils scolars ston responder cun *chavazzins*.²⁷

Ils experts dal lavuratori proponan in standard minimal da 4 da 12 puncts pussaivels per omaduas lezias. Quella concretisaziun correspunda al quantil da 20% da la 6avla classa, uschia che ca. 80% dals scolars cuntanschessan da preschent las aspectativas.

²⁷ Fin ussa datti dentant strusch studis per valitar la difficultad da differents formats da risposta.

Megliers èn ils resultats dal stgalim superiur (reala e secundara) spezialmain per la lezia *aua*, uschia ch'il quantil da 20% sa chatta per quella lezia sin l'atezza da 2 respostas correctas:

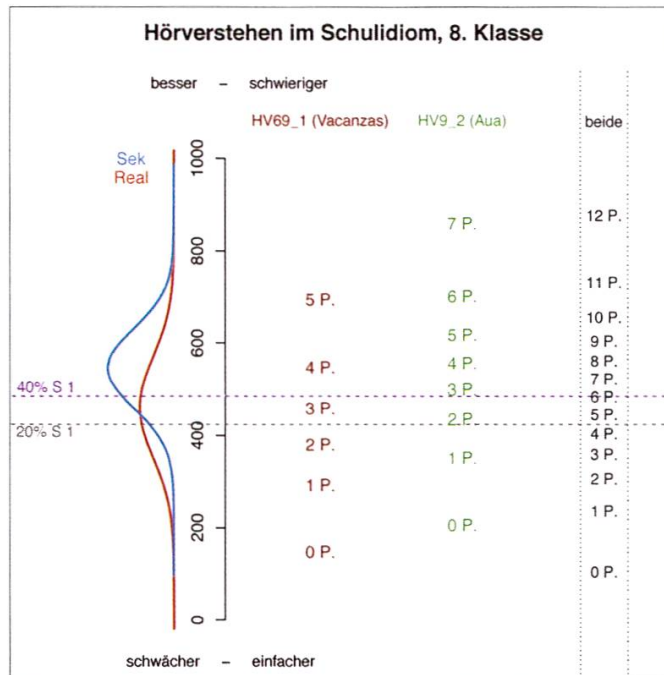

diagram 4: resultats da la 8avla classa dals pensums *tadlar en l'idiom*

Per il stgalim superiur (reala e secundara) è il quantil da 20% a l'atezza da 414 sin la scala e quel da 40% a l'atezza da 491. La differenza tranter ils scolars da la secundara e reala è dentant gronda: entant ch'il quantil da 20% da la secundara sa chatta ad in'atezza da 509 puncts sin la scala (ed è uschia pli aut ch'il quantil da 40% per il stgalim entir), sa chatta quel dals scolars da la reala tar 348.²⁸

Durant il lavuratori han ils experts proponì sco standard da basa per in scolar u ina scolarina fin la 9avla classa 5 puncts da total 12 puncts. Quella proposta correspunda uschia al quantil da 20% per omaduas lezias ed ans para realistica.

²⁸ Damai che la lezia *aua* è stada fitg greva per la 6avla classa è ella vegnida tractada en l'analisa statistica sco duas lezias differentas (ina lezia *aua* per la 6avla ed ina lezia *aua* per il stgalim superiur), uschia ch'ins na po betg cumparegliar ils puncts da cumpetenzza sin la scala da la 6avla e da la 8avla classa per la capaciad *tadlar*.

7 Resultats da las lezias supplementaras

En quest chapitel vegnan preschentads ils resultats da las lezias supplementaras da leger e tadlar. Questas lezias n'èn betg vegnidas duvradas per la concretisaziun da cumpetenzas da basa, ellas pon dentant dar emprimas invistas en ulteriuras cumpetenzas da leger e tadlar en rumantsch. En l'analisa da basegns han ils experts adina puspè giavischè che talas cumpetenzas vegnian medemamain consideradas. Las lezias supplementaras èn publicgadas en l'aggiunta e vegnan descrittas en il chapitel 3.2.2 respectivamain 3.3.2.

7.1 Tadlar in discurs en auters idioms – lezia «scumond d'autos»

La lezia da tadlar in discurs en auters idioms ha cumpiglià en tut 5 dumondas. Sco ch'ins vesa en il diagram 5 sutvart, han 70% dals scolars da la 6avla classa, 77% dals scolars da la 8avla reala e 89% dals scolars da la 8avla secundara respundì correctamain a la maioritad da las dumondas (quai vul dir a 3 ni daplì dumondas).²⁹

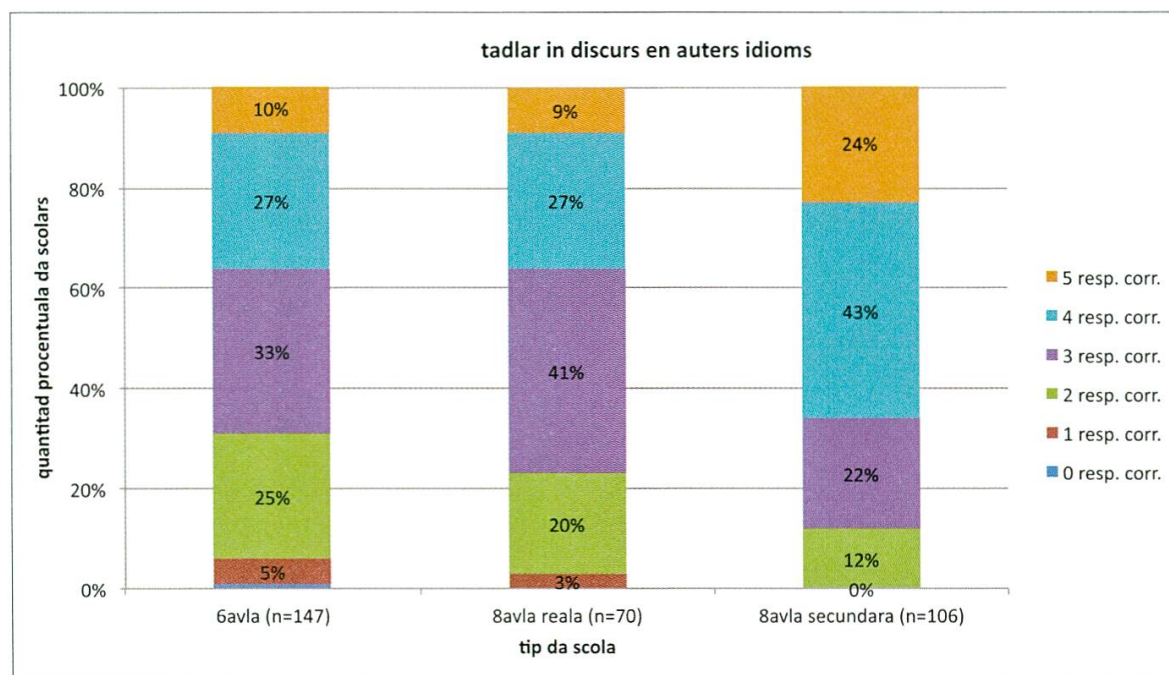

diagram 5: resultats dal pensum en auters idioms – lezia *scumond d'autos*

²⁹ In «Kruskal-Wallis-Rangsummen-Test» mussa che la distribuziun dals resultats da las trais gruppas è signifitgantamain differenta: $\chi^2 = 28.7666$, $df = 2$, $p < 0.001$.

L'analisi statistica mussa ch'ils scolars da la secundara han schlià la lezia signifitgantamain meglier en cumparegliaziun tant cun ils scolars da la primara³⁰ sco cun ils scolars da la reala.³¹ Ils scolars da la reala n'èn dentant betg signifitgantamain megliers che scolars da la primara.³²

En general pon ins constatar ch'il pensum n'ha strusch chaschunà problems als scolars. Quai è sorprendent, sch'ins considerescha che la chapientscha d'auters idioms na vegn betg tematisada en las scolas. La dumonda la pli simpla è stada la dumonda 1 che è ina dumonda davart la chapientscha selectiva d'in text. 94.4% dals scolars (95.2% da la 6avla classa e 93.8% da la 8avla classa) han respundì correctamain a quella dumonda. La dumonda la pli greva è stada la dumonda 3, che pretenda l'abiltad da chapir infurmiations detagliadas. Quella dumonda han 36.2% dals scolars (27.2% da la 6avla classa e 43.8% da la 8avla classa) savì responder endretg. Ina raschun per la difficultad da quella dumonda pudess esser che la strategia da tadlar sin plects-clav che sa chattan ellas dumondas ed era en il text auditiv na funcziuna qua betg uschè bain, damai ch'i vegn duvrà en il text auditiv l'expressiun «bransch da commerzi», en la dumonda sco tala percunter il sinonim «economia».

7.2 *Tadlar novitads en rumantsch grischun*

Il diagram 6 mussa ils resultats dal pensum da tadlar novitads en rumantsch grischun. Dal diagram resorti che 69% dals scolars da la 6avla classa³³, 63% da la 8avla classa reala e 74% da la 8avla secundara han respundì correctamain a la maiortad da las dumondas, quai vul dir a 5 u dapli dumondas (da maximal 8).

I para pia che questa lezia na saja betg stada greva per la maiortad dals scolars. Ins sto dentant considerar che la schanza d'engiavinar la dretga resposta è stada auta, damai ch'ils scolars han stuì schliar dumondas da verificaziun (dumondas cun mo dus respostas pussaivlas: «endretg» ni «fauss»). In test «Kruskall-Wallis» mussa che las distribuziuns dals resultats da las

³⁰ Wilcoxon Rangsummentest: $W = 4907$, $p < 0.001$.

³¹ Wilcoxon Rangsummentest: $W = 2474$, $p < 0.001$.

³² Wilcoxon Rangsummentest: $W = 4792.5$, $p = 0.49$.

³³ Ils resultats da la 6avla classa da quella lezia valan unicamain per scolars ch'èn vegnids alfabetisads en l'idiom. Scolars ch'èn vegnids alfabetisads en rumantsch grischun n'èn betg inclus en ils resultats.

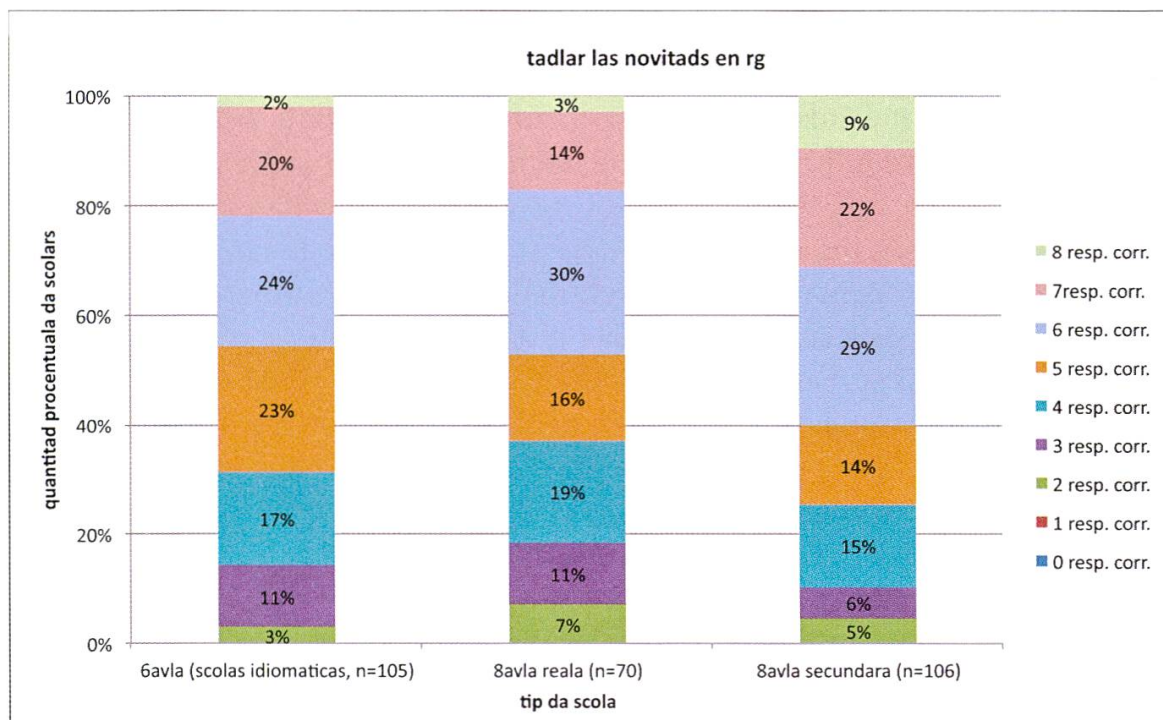

diagram 6: resultats dal pensum novitads en rumantsch grischun

trais gruppas èn signifitgamentain differentes.³⁴ Sch'ins cumpareglia per cunter mintgamai duas gruppas ina cun l'autra, sa mussi che la differenza tranter ils resultats n'è mintgamai (be per pauc) betg signifitganta.³⁵

Cun nossas dumondas avain nus vulì examinar l'abiltad da tadlar detaglia-damain in text e da retrair da quel infurmaziuns specificas. La dumonda la pli greva è stada la dumonda 4. Quella dumonda han sulettamain 30% dals scolars (29.9% da la 6avla e 30.1% da la 8avla classa) respundì endretg. La raschun per la difficultad da la dumonda è pli probabel il fatg ch'ella cun-

³⁴ Kruskal-Wallis-Rangsummen-Test: $\chi^2 = 6.672$, $df = 2$, $p < 0.05$.

³⁵ Cumparegliaziun dals scolars da la primara e reala: Wilcoxon-Rangsummentest: $W = 3871$, $p = 0.54$. Cumparegliaziun dals scolars da la primara e secundaria: Wilcoxon-Rangsummentest: $W = 4687.5$, $p = 0.044$. Damai che pliras cumparegliaziuns da pèrs èn vegnidas fatgas, sto il nivel da signifitganza necessari per in sbagli da α (usualmain ina probabilitad da 5%) vegnir adattà. Tenor la procedura da Holm (Holm 1979) munta quai per la segund meglra valor da p da las 3 cumparegliaziuns, che sia valor dastga esser be mez uschè gronda ($0.05/2=0.025$) per valair sco signifitganta. Ils scolars da la secundaria n'èn pia per pauc betg signifitgamentain megliers che ils scolars da la 6avla classa.

Cumparegliaziun dals scolars da la reala e secundaria: Wilcoxon-Rangsummentest: $W = 2957.5$, $p = 0.02027$. Valitaziun da la signifitganza tenor la procedura da Holm tar la meglra valor da p da las 3 cumparegliaziuns: Pretendì vegn ina valor da p che è 3 giadas uschè pitschna, pia $0.05/3=0.01667$. La differenza tranter ils scolars da la secundaria e reala n'è damai be per pauc betg signifitganta.

tegra ina negaziun (il pled «refusar»). La dumonda la pli simpla è stada la dumonda 1 che dueva examinar l’abilitad da tadlar in text a moda selectiva e da retrair da quel infurmaziuns specificas. 79.3% dals scolars han savì schliar quella dumonda (73.5% da la 6avla, 84.1% da la 8avla).

Il diagram 7 mussa ina survista dals resultats da la 8avla classa per tut las lezias da tadlar en rumantsch. Era sch’ins na sa betg cumparegliar directamain ils resultats dals singuls pensums (pervia da tematicas differentas, tips da dumondas per part differentes e pervia che singuls pensums èn vegnids tadlads ina giada, auters duas giadas), dat il diagram tuttina ina impressiun da la difficultad dals pensums. Uschia ves’ins p. ex. ch’il pensum tadlar auters idioms (*auto*) cun dumondas a *multiple choice* è stà – suenter avair tadlà el duas giadas – gist uschè grev sco il pensum en la varietad da scola *vacanzas*, er in pensum cun dumondas a *multiple choice*. Quest pensum han ils scolars dentant dastgà tadlar be ina giada.

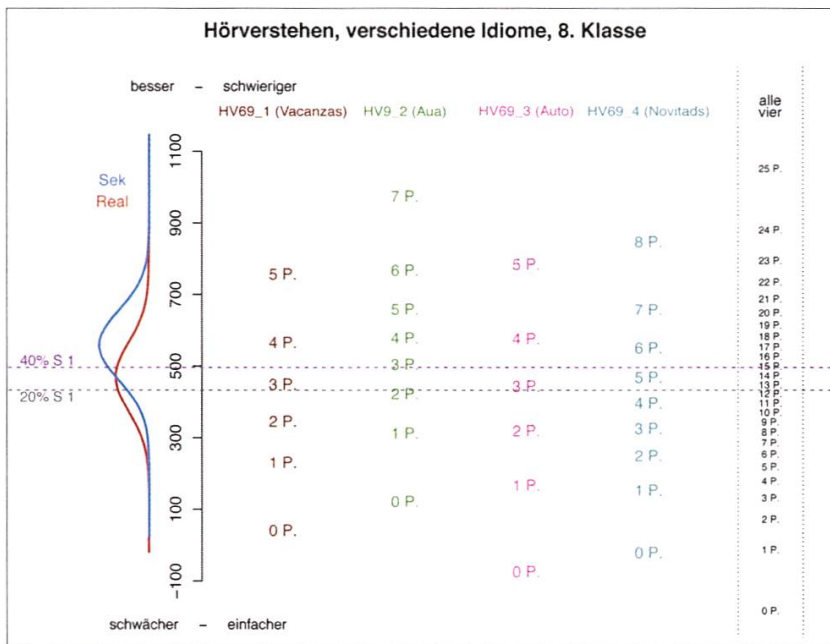

diagram 7: resultats per tut las lezias da tadlar en rumantsch – 8avla classa

7.3 Leger artitgels en rumantsch grischun

Sco gia descrit en il chapitel 3.2.2, n’han ils scolars da la 6avla e 8avla classa betg gî da schliar las medemas lezias da leger en rumantsch grischun. Per la 6avla classa èsi sa mussà che ils dus artitgels ord ina revista per uffants

eran d'in different grad da difficultad – sco quai che mussa la survista da tut ils resultats en il diagram sutvart:³⁶

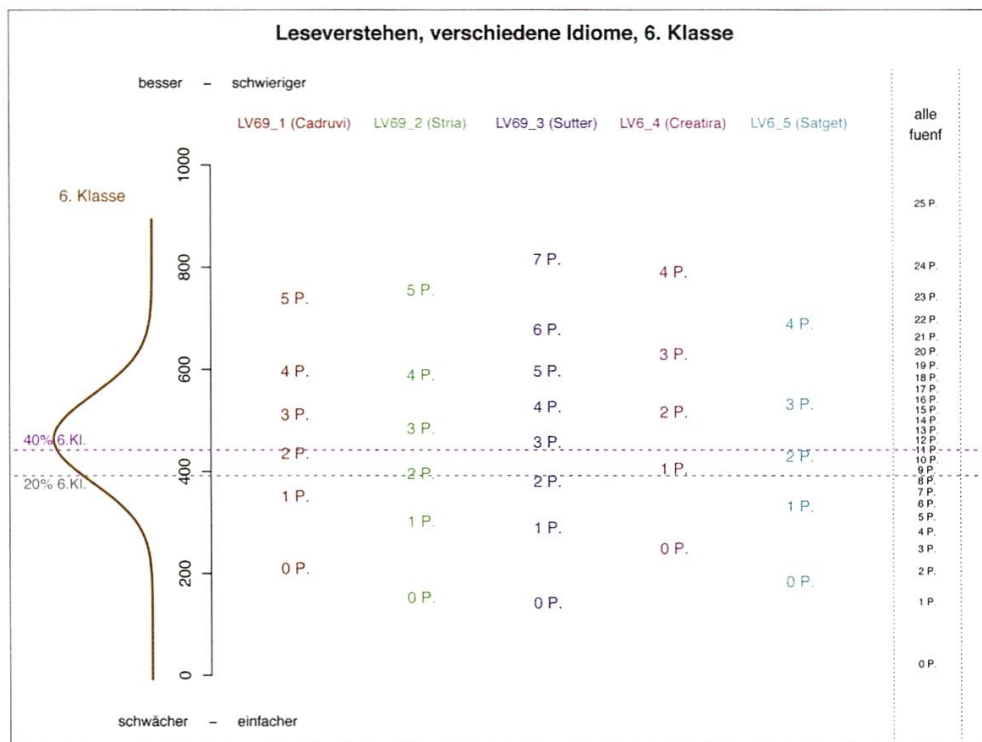

diagram 8: resultats per tuttas lezias da leger en rumantsch – 6avla classa

Entant che 70.4% dals scolars da las 6avlas classas idiomaticas han respundì endretg a duas ni dapli dumondas dal pensum *satget da té*, è quella procentuala tar il pensum *creatira sturna* pli bassa: 54.3% dals scolars han schlià duas ni dapli dumondas correctamain.

Sch'ins analysescha ils resultats pli detagliadamain, ves'ins che la dumonda la pli leva è stada la dumonda 1 da la lezia *satget da té*, cun la quala nus avain examinà la chapientscha globala dal text: «Il material dals sachins da tè s'ha meglirà.» (guardar agiunta 10.3). Dus terzs dals scolars (65.7%) han schlià quella dumonda endretg. Pli grevas èn stadas las dumondas che pretendan l'abilitad da leger e chapir ina passascha en detagl, sco p. ex. dumonda 4 da la lezia *satget da té* (35.2% respostas correctas): «4. Adolf Rambold ha impli sco prüm ün sachin da tè cun 3.125 grams tè.»

³⁶ Ils resultats per las lezias leger en rumantsch grischun da la 6avla classa valan be per scolars ch'èn vegnids alfabetisads en l'idiom. Scolars ch'èn vegnids alfabetisads en rumantsch grischun n'èn betg inclus en ils resultats.

I dat dentant er ina dumonda ch'examinescha l'abiltad da leger e chapir en detagl che n'è betg stada uschè greva: la dumonda 3 dil pensum *creatura sturna* («Co vegn la temperatura dal det da mez reglada?») è vegnida schliada da 57.1% scolars correctamain. Auter che tar las dumondas 1 e 2 da la medema lezia chatta il scolar tut las infurmaziuns necessarias en il medem lieu (a la fin dal text) e na sto betg tschertgar ellas en pliras parts dal text. La dumonda la pli greva è stada la dumonda 1 da *creatura sturna*, nua ch'ins ha stuì inditgar las dus funcziuns dal det d'amez/det grond. 32.4% dals scolars han chattà ina resposta correcta e 5% han inditgà omaduas funcziuns. La difficultad è stada da betg confunder las funcziuns dal det cun la funcziun dals dents da morder. Plinavant ston ins scuvrir dus infurmaziuns che sa chattan en differentas parts dal text per pudair responder a la dumonda.

Il diagram 9 mussa la distribuziun da las dumondas schliadas endretg d'omaduas lezias.

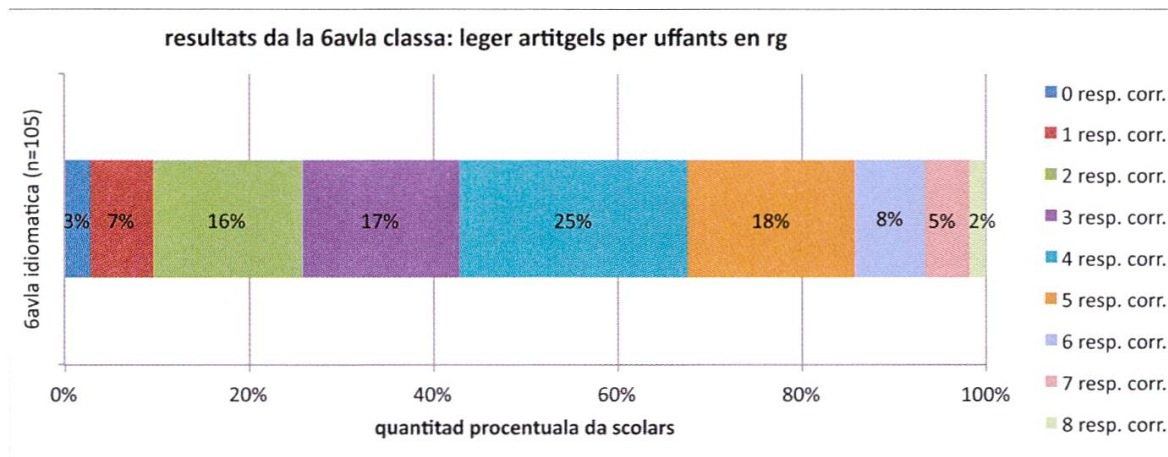

diagram 9: resultats per omadus artitgels en rg da la 6avla classa

Sco ins po deducir dal diagram 9, han 58% dals scolars schlià la mesadad u dapli dumondas (4 fin 8) correctamain. 33% dals scolars han schlià dapli che la mesadad da las dumondas (5 fin 8) endretg. Consideresch'ins che la gronda part da las dumondas examineschan la chapientscha detagliada e ch'ils scolars n'èn betg disads da leger en rumantsch grischun, pon ins constatar che las lezias èn vegnidas schliadas bain.

Il diagram 10 cumpiglia ils resultats da leger en rg per ils scolars da la 8avla classa, che han legì sis artitgels da la pagina d'internet da RTR (cf. agiunta 10.4).

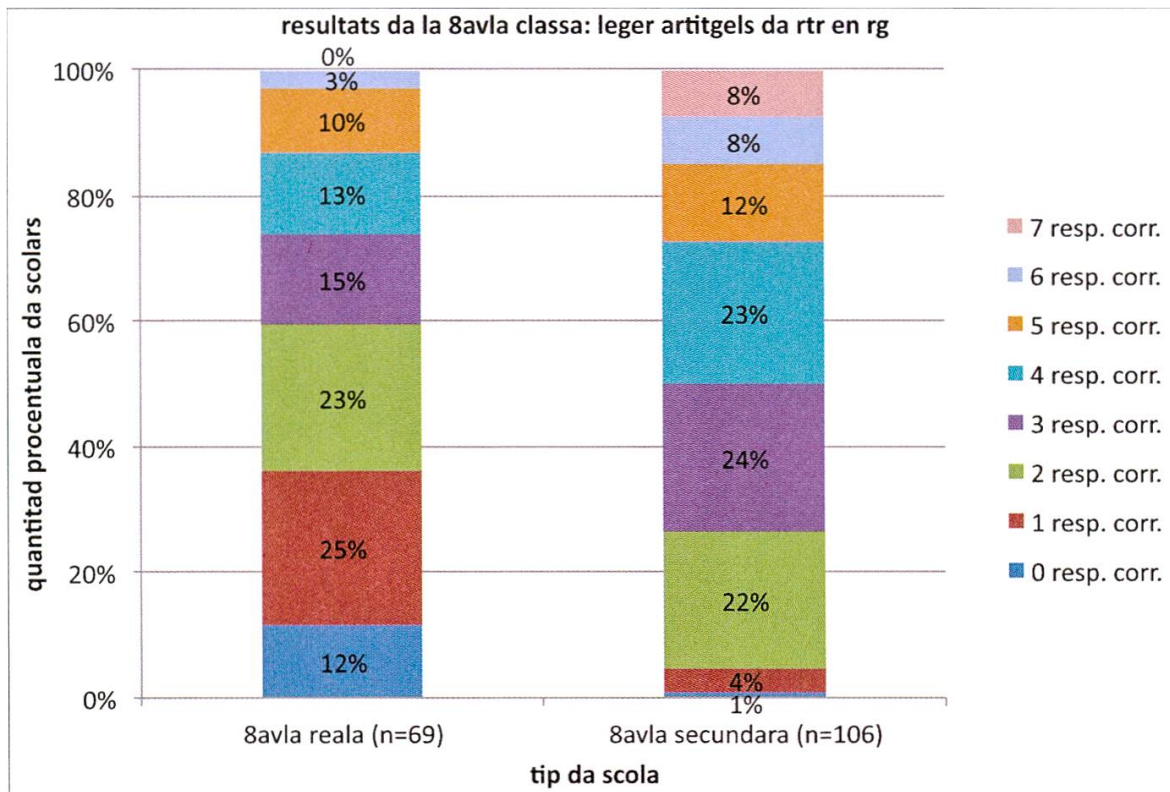

diagram 10: resultats per leger en rumantsch grischun – 8avla classa

Sco ch'ils resultats mussan, è quest pensum cunzunt stà difficil per scolars da la 8avla reala. Entant che 51% dals scolars da la 8avla secundaria han respundì correctamain a la maiorità da las dumondas (4 u dapli da 7 dumondas), è la procentuala da scolars da la 8avla reala che han savì dar 4 ni dapli respostas correctas cun 26% cleramain pli bassa.³⁷

Sch'ins mira in zic pli detagliadamain sin ils resultats da las singulas dumondas, ves'ins che las dumondas che pretendan ina lectura selectiva, dumonda 2, 5 e 6 èn vegnidas respundidas correctamain dad ina maiorità dals scolars: 61.0% (reala: 52.2%, secundaria: 67.9%) han dà la resposta correcta tar la dumonda 2, 60.5% (reala: 52.2%, secundaria: 67.0%) tar la dumonda 5 e 57.1% (reala: 46.4%, secundaria: 65.1%) tar la dumonda 6. Pli grevas èn stadas las dumondas 1 (20.9% respostas correctas) e 3 (1 punct correct: 28.2%, 2 puncts corrects: 19.8%) che pretendan ina lectura detagliada d'ina tematica pli abstracta.

³⁷ In «Wilcoxon-Rangsummentest» mussa che ils resultats da la 8avla reala èn signifitgantamain pli bass che ils resultats da la 8avla secundaria: $W = 2082.5$, $p < 0.001$.

Il diagram 11 dat ina survista da tut ils resultats dals pensums da leger da la 8avla classa:

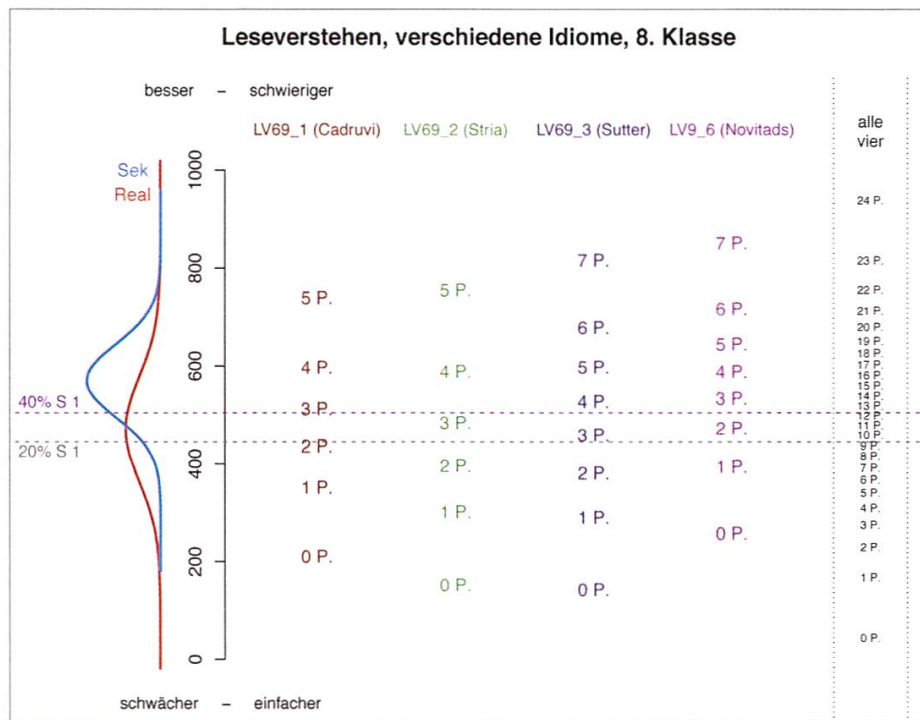

diagram 11: resultats per tuttas lezias da leger en rumantsch – 8avla classa

8 Facit

Noss studi davart la cumpetenza da leger e tadar en rumantsch ha pudì confirmar intginas da nossas supposiziuns (ed era resultats gia conuschents dad auters studis), el ha dentant era dà emprimas invistas en dumondas anc pauc perscrutadas e procurà per novas dumondas. Uschia ha ina analisa statistica cun models linears pudì confirmar che scolars da la 8avla classa secundara legian signifitgantamain meglier rumantsch ch'ils scolars da la 8avla reala e da la 6avla primara. Plinavant èsi sa mussà che scolars che discurren a chasa tudestg na legian e chapeschan betg signifitgantamain mender rumantsch che scolars che discurren a chasa be rumantsch. Er scolars che discurren en famiglia ni rumantsch ni tudestg n'han betg in dischavantatg signifitgant.³⁸

³⁸ Scolars che discurren a chasa in'otra lingua che rumantsch ni tudestg han dentant gi signifitgantamain pli gronds problems en il test *leger e chapir tudestg*.

Ina analisa da las dumondas ch'eran simplas ha plinavant mussà che la gronda maioritad dals scolars n'ha betg difficultads da chattar e chapir elements centrals ed infurmaziuns explicitas en in text adattà a la vegliadetgna. Ultra da quai mussan ils resultats dal pensum da leger *Sutter*, in pensum surpiglià dal consorzi *HarmoS lingua da scola*, che la cumpetenzza dals scolars rumantschs da leger è cumparegliabla a la cumpetenzza da leger da scolars en la Svizra tudestga.

Spezialmain il test da tadlar ha dentant er demussà che blers facturs pon influenzar la difficultad dad in pensum. Il fatg che la lezia *aua*, ina lezia en la varietad da scola, è stada cleramain la pli greva (pli greva che las lezias da chapir auters idioms ni rumantsch grischun) lascha sminar che facturs sco il tema ni il tip da dumondas (l'uschenumnà «Itemformat») hajan ina gronda influenza sin la difficultad dad in pensum. Fin ussa na datti dentant tenor noss savair betg studis che han demussà in cler connex tranter la difficultad d'in pensum ed il tip da dumondas.

Er sche la basa è memia pitschna per trair conclusiuns, dattan ils resultats dals pensums supplementars da noss studi emprims indizis che la chapientscha *selectiva* da texts auditivs en auters idioms ed era en rumantsch grischun è plitost leva gia per ils scolars da la 6avla classa. Plinavant èsi sa mussà ch'era la chapientscha *detagliada* è pussibla, sche las infurmaziuns èn explicitas (e na ston betg vegnir eruidas sin basa da conclusiuns logicas) e sch'ils texts vegnan da tschiffar ils scolars. Era ils resultats da las lezias da leger en rumantsch grischun inditgeschan che la chapientscha da las infurmaziuns essenzialas (e spezialmain la chapientscha *selectiva*) da texts en rumantsch grischun n'è betg greva per la maioritad dals scolars, uschè ditg che la tematica dals texts è relevanta ed interessanta per ils scolars.

Sch'ins considerescha che la chapientscha da rumantsch grischun e d'autras varietads rumantschas na vegn strusch tematisada ed exercitada en scola, pon ins constatar ch'ils scolars rumantschs han reagì a moda flexibla envers autras varietads rumantschas. Quai è segiramain er ina buna basa per emprender autras linguas.

9 Litteratura

Association of Language Testers in Europe (ALTE) (2011), *Manual for Language Test Development and Examining. For use with the CEFR*. Strasbourg: Council of Europe, Language Policy Division.

BROWN, JAMES D. (2009), Foreign and Second Language Needs Analysis. En: Long, Michael, H. & Doughty, Catherine J. (Eds.), *The Handbook of Language Teaching*. Oxford: Blackwell, 269–293.

CANDELIER, MICHEL (coord.); CAMILLERI-GRIMA, ANTOINETTE; CASTELLOTTI, VÉRONIQUE; DE PIETRO, JEAN-FRANÇOIS; LÖRINCZ, ILDIKÓ; MEISSNER, FRANZ-JOSEPH;

- Noguerol, Artur & Schröder-Sura, Anna (2012), *FREPA. A Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures. Competences and resources*. Graz: European Centre for Modern Languages (ECML), Council of Europe. [online: <http://carap.ecml.at/CARAP/tabid/2332/language/de-DE/Default.aspx>] (25-7-2014).
- CDEP, Conferenza Svizra dals directurs chantunals da l'educaziun publica (2011): *Faktenblatt. Nationale Bildungsziele für die obligatorische Schule: in vier Fächern zu erreichende Grundkompetenzen*. [online: http://www.edudoc.ch/static/web/arbeiten/harmos/grundkomp_faktenblatt_d.pdf] (25-7-14).
- CIZEK, GREGORY J. & BUNCH, MICHAEL B. (2007), *Standard Setting. A Guide to Establishing and Evaluating Performance Standards on Tests*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Council of Europe (2009), *Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). A Manual*. Strasbourg. [online: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/ManualRevision-proofread-FINAL_en.pdf] (25-7-2014).
- Cussegl da l'Europa (2001), *Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen*. Berlin: Langenscheidt.
- D-EDK, Deutschschweizer Erziehungsdirektoren-Konferenz (2013), *Lehrplan 21. Überblick und Anleitung. Konsultationsfassung*, Juni 2013. [online: http://www.ar.ch/fileadmin/user_upload/Departement_Bildung/LehrplanLehrmittel/Lehrplan_21/Ueberblick_Anleitung_Beispiel.pdf]
- GROSS, MANFRED & FLEPP, LECI (2012), *Mamma eu les cuelas chochas. Schreibkompetenzstudie Graubünden 5. Primarschulklassen. Una ricerca sulle competenze di scrittura nel Grigioni romanciofono e italofono*. Reihe Collana, Bd. 1. Glarus/Chur: Südostschweiz Buchverlag.
- GYSEN, SARA & VAN AVERMAET, PIET (2005), Issues in Functional Language Performance Assessment: The Case of the Certificate Dutch as a Foreign Language. *Language Assessment Quarterly* 2: 1, 51–68.
- HOLM, STURE (1979), A simple sequentially rejective multiple test procedure. *Scandinavian Journal of Statistics*, 6:2, 65–70.
- Konsortium HarmoS Fremdsprachen (2009), *Wissenschaftlicher Kurzbericht und Kompetenzmodell*. Bern: EDK. [online: http://www.edudoc.ch/static/web/arbeiten/harmos/L2_wissB_25_1_10_d.pdf] (25-7-2014).
- Konsortium HarmoS Schulsprache (2010), *Wissenschaftlicher Kurzbericht und Kompetenzmodell*. Bern: EDK. [online: http://www.edudoc.ch/static/web/arbeiten/harmos/L1_wissB_25_1_10_d.pdf] (25-7-2014).
- LENZ, PETER & STUDER, THOMAS (2007), *lingualevel. Instrumente zur Evaluation von Fremdsprachenkompetenzen*. Hrsg: Bildungsdirektoren-Konferenz Zentralschweiz (BKZ)/ Nordwestschweizerische Erziehungsdirektoren-Konferenz (NW-EDK)/ Erziehungsdirektoren-Konferenz der Ostschweizer Kantone und des Fürstentums Liechtenstein (EDK-Ost). Bern: Schulverlag.
- LONG, MICHAEL H. (Ed.) (2005), *Second Language Needs Analysis*. Cambridge: CUP.
- LCH, Dachverband Lehrerinnen und Lehrer Schweiz (10-11-2008), *Medienkonferenz zu HarmoS: Bessere Chancen für alle Schülerinnen und Schüler*. Medienmitteilung. [online: http://www.lch.ch/fileadmin/files/documents/Medienmitteilungen/081110_Medienkonferenz_HarmoS_Deutsch.pdf] (25-7-2014).

- PEYER, ELISABETH (2013), *Welche Schwerpunkte sollen im Romanisch- und Deutschunterricht der romanischen Schule gesetzt werden? Ansichten von Akteuren des bündnerromanischen Schulsystems*. In: *Bündner Monatsblatt* 3, 318–341.
- PEYER, ELISABETH & STUDER, THOMAS (cumpara), *Schreibkompetenz in der Zielsprache Deutsch in einem mehrsprachigen Schweizer Kontext: Zur Entwicklung von Basisstandards am Beispiel eines bilingualen Schulmodells (Romanisch-Deutsch)*. In: *Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht*. [online: <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/ejournal.html>]
- PEYER, ELISABETH, LINDT-BANGERTER, BERNHARD; GRABER, SUSANNE & CAMENISCH, SILVANA (cumpara), *Projektbericht des SNF-Projekts «Empfehlungen für Basisstandards für die Schulsprachen der Rätoromanen»*.
- VOLLMER, HELMUT JOHANNES (2006), *Towards a Common European Instrument for Language(s) of Education preliminary study*. Strasbourg: Council of Europe/ Language Policy Division. [online: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Vollmer_Beacco_final_EN.doc#_Toc141856654] (25-7-2014).
- ZIEKY, MICHAEL & PERIE, MARIANNE (2006), *A Primer on Setting Cut Scores on Tests of Educational Achievement*. Educational Testing Service (ETS). [online: https://www.ets.org/Media/Research/pdf/Cut_Scores_Primer.pdf] (25-7-2014).

10 Agiunta

10.1 *Lezia tadlar in discours en auters idioms – scumond d'autos* (versiun per la Surselva)

- Moderatur: Che füss, scha'l Grischun füss liber dad autos. Hozindi es queco greiv da s'imaginer. Be süll'autostrada speravi Caira passan mincha di sur 40'000 autos. Que ho però do ün temp in Grischun, inua cha'ls autos d'eiran propi scumandos e quel temp nun es niauncha uschè lönch davos nus. Il scumand dad autos es nempe pür gnieu abolieu in Grischun avaunt circa 90 ans, ad ün 21 gün. Sergio Guetg s'ho occupo per nus da quist scumand dad autos in Grischun chi ho düro fin da l'an 1925. Sergio, perche sun ils autos insomma stos scumandos tar nus uschè lönch?
- Sergio Guetg: Igl directour digl circumdari da posta da Coira veva survagnia en rapport dad en postigliun tgi era vilo e narr ed or da sasez. Chel veva scretg igl suandont: «Davent dad en pêr deis cursescha sen nossas veias en monster d'en automobil», e chegl vegia ansomma betg plaschia. Chegl è sto gl'onn 1900. Sen chegl ò'l igl directour surdo chella reclamaziun agl cunsiglier guvernativ ed angal dus emdas pi tard, igls 17 d'avost digl 1900, ò'l proclamo igl scumond da guidar automobils sen tot las veias digl Grischun e chegl è rasto uscheia en antier quart tschentaner. Ozande prest incredibel da creir. Igl è dantant sto la verdad chell'eda.

- Moderatur: Üna vaira pussaunza dal Cussagl guvernativ. 25 ans scumand dad autos in Grischun, queco es schon qualchosa chi tuocha pütost illa categoria da las robas curiosas.
- Sergio Guetg: Igl punct da partenza era igl suandont. Igl cantung Grischung – igl pi grond cantung dalla Svizra – ò gia igl 1900 ena reit da veias, las qualas oters òn gia anvelgia. Chella reit da veias era predestinada pigl transport da persungas e pigl transport da commerzi. La siertad sen veia era er dada, e tuttegna ògl duvro 25 onns e diesch votaziuns da pievel per aboleir la fegn finala igl scumond. La politica da traffic era pi bod tgossa digls cantungs, decisiuns da leschas rudimentaras tgi fixavan limitas da tempo eran neidas decretadas. Per muteiv da tema d'accidents èn pinavant er nias saros per automobilists – digl reminent – er pass impurtants. Chel scumond dad eir cun auto valeva betg angal pigl Grischung, er igl cantung Uri ò instrado en scumond dad eir cun auto sen veias da pass, chegl è sto igl 1901. Dantant schon tschintg onns pi tard, igl 1906, era igl pass digl Gotthard per en pêr ouras agl de puspe davert, chegl sen squitsch dalla branscha da commerzi.
- Moderatur: Es il scumand dad ir cul auto lura sto insè pü rigurus in Grischun cu forza in oters lös?
- Sergio Guetg: Ena pussebla rasposta sen chella dumonda è igl fatg tg'igl ò effectiv duvro diesch votaziuns da pievel d'aboleir igl scumond dad eir cun auto agl Grischung. Tgi tgi leva tuttegna traversar las Alps an Grischung e duvrrar las veias saradas,chel veva da midar anturn sen tgaval u sen bov, chegl era uscheia circa la suletta pussebladad da traversar an chella moda e maniera igls pass grischungs.
- Moderatur: Quella müdeda dad autos sün bes-chas scu mezs da transport ho cuntschaintamaing adüna darcho chaschuno conflicts. Che es precisamaing sto il problem?
- Sergio Guetg: Igl problem era igl suandont: i dava da cantung a cantung differentas reglas da traffic e differentes limits da tempo, vetiers niva tg'ins veva da paer differentas taxas e gist la branscha da turissem veva tema tgi chellas restricziuns vegian consequenzas segl turissem. La tema era chella tg'igls giasts bagnstants cun blers raps evitavan igl Grischung. Pinavant ins veva tema dad accidents e da canera. Pir igl 1925, igls 21 da zarcladour, è'l igl auto alloura davanto «mettel» da traffic uffizial an Grischung.
- Moderatur: Sergio Guetg cun nos chavazzin dal di, «il scumand dad autos» chi valaiva in Grischun fin avaut arduond 90 ans.

PENSUM

Ti audas ina contribuziun dil Radio Romontsch davart il scamond d'autos el cantun Grischun. Duas personas da **different idioms** discuoran. Legia las damondas sutvart! Ti has temps **duas minutas**. Ti audas il text **duas gadas**. Lu has ti temps **treis minutas** per rispunder allas damondas. Fai la crusch el dretg liug! Mo ina risposta ei mintgamai correcta.

0. Exempel: Il moderatur rauenta che sill'autostrada sper Cuera carreschan mintga di ...

- a) 4'500 autos.
- b) varga 50'000 autos.
- c) varga 40'000 autos.

1) Il scamond d'autos el cantun Grischun dat ei buc pli dapi ...

- a) igl onn 1905.
- b) igl onn 1925.
- c) igl onn 1915.

2) Tgei ei stau l'emprema raschun pil scamond d'autos el cantun Grischun?

- a) Memia biars autos ein carrai sin las vias grischunas.
- b) Enzatgi ha rapportau davart in automobil sin las vias.
- c) La reit da vias era malsegira.

3) Il cantun Uri ha aboliu suenter tschun onns siu scamond da carrar ...

- a) ... pervia dil squetsch da l'economia.
- b) ... pervia dil squetsch dad auters cantuns.
- c) ... perquei ch'il cantun Grischun veva era gia aboliu il scamond.

4) Tgei ha ei duvrau per abolir il scamond d'autos?

- a) ina decisiun dil cussegl guvernativ
- b) pliras votaziuns dil pievel
- c) in'iniziativa dil pievel

5) S'imagina che quei discuors cumpress oz sco artechel da gasetta. Tgei tetel fuss il pli adattaus per quei artechel?

- a) Nova iniziativa per in scamond da carrar las dumengias
- b) Memia biars autos el cantun Grischun
- c) Scamond da carrar el cantun Grischun - ina caussa curiosa

Radio Rumantsch – las novitads

Dus dals temas oz da las trais. Il Grischun survegn bun 570 milliuns francs da la gulivaziun da finanzas l'onn che vegn ed il temp da bloccada per ils aviuns sur la Germania vala en mintga cas davent dal 2020. Al microfon Adrian Camartin.

L'administraziun da finanzas federala ha calculà tge chantuns che survegnan daners da la gulivaziun da finanzas l'onn che vegn e tge chantuns che ston pajar. Ils pli blers daners, passa ina milliarda survegn il chantun Berna. Il Vallais survegn ina mesa milliarda. Grondas summas survegnan era ils chantuns Friburg, Son Gagl e Lucerna. Pajar il pli bler ston ils chantuns Turitg, Zug, Genevra, Sviz e Basilea Citad. Il chantun Grischun survegn l'onn che vegn prest 270 milliuns francs da la gulivaziun da finanzas, passa dus milliuns pli pauc che quest onn. La gulivaziun da finanzas resguarda la forza fiscala dals chantuns, dentant era chargias spezialas ch'i dat en territoris muntagnards u pervia da la cumposiziun da la populaziun.

Il contract statal davart il traffic aviatic tranter la Svizra e la Germania va era lura en vigur il 2020, sche l'eroport da Kloten n'ha betg prolungà las pistas e sche la Svizra n'ha anc betg schlià ses problems cun la canera d'aviuns. L'ultim pled en chausa haja la populaziun da Turitg, ha ditg l'uffizi federal d'aviatica civila. Sco quai che l'uffizi ha confermà a l'agentura da novitads SDA valian ils novs temps da bloccadas sur territori tudestg en mintga cas davent il 2020. Vegn il contract statal realisà sco previs, stuessan las pistas 28 e 32 da l'eroport Kloten vegnir prolungadas per mintgamai 400 meters.

La vischnanca da Sufers en la val Valragn è pronta da prender si 100 requirents d'asil. Quai ha cusseglier guvernativ Christian Rathgeb confermà oz a las medias. La vischnanca saja dentant anc en contractivas cun la confederaziun. In segund center per requirents d'asil duai dar en la val Medel sin il Pass dal Lucmagn. Era là duajan 100 requirents chattar in suttetg. Questa saira infurmescha la vischnanca la populaziun davart il project.

La populaziun greca dovria regularmain violenza excessiva cunter demonstrators. Quai saja sa mussà tras las demonstraziuns cunter las mesiras da spargn da la regenza, scriva Amnesty International en in rapport che l'organisaziun che s'engascha per ils dretgs umans ha preschentà ad Athen. Uschia hajan il policists duvrà meds chemics e granatas da tscherventar e schoccar che violeschian las normas internaziunalas. Demonstrants arrestads n'hajan ultra da quai betg gì access a medis ed advocats. L'administraziun greca ha enfin ussa adina confermà ils cass, dentant adina tschantschà da singuls cass.

Ed ina novitad dal sport. Tranquillo Barnetta mida tar il club tudestg Schalke 04. El banduna uschia il club da Lerverkusen. Barnetta ha suttascriet in contract da trais onns.

L'aura – oz datti ina maschaida da sulegl e nivels. Il suentermezdi pia adina puspè dar uradis ed urizis. Las temperaturas cuntanschan en il nord dal Grischun 23 grads, en l'Engiadina tranter 19 e 22 grads. Damaun mesemna, per gronda part sulegliv. Da la Surselva enfin il Signuradi l'emprim an in zic tschajera auta. Quai è stà las novitads dal Radio Rumantsch, igl è ussa las trais e quatter.

PENSUM

Ti audas las novitads e la previsiun dall'aura dil Radio Romontsch. Legia las construcziuns sutvart! Ti has temps **duas minutas**. Lu audas ti las novitads **ina gada**. Suenter has ti temps **treis minutas** per rispunder allas damondas.

Tgei constataziuns ein endretgas, tgeininas ein fallidas? Fai la crusch el dretg liug!

	endretg	falliu
Exempel: <i>0. Las novitads vegnan emessas allas 15.00.</i>	x	
1. Il cantun Grischun survegn ils pli biars daners dalla «ulivaziun dallas finanzas».		x
2. Friburg s'auda tier ils cantuns che ston pagar il pli bia.		x
3. Ils habitonts da Turitg han ina vusch decisiva davart il contract statal.	x	
4. La vischnaunca da Sufers ha refusau da dar dimora a requirents d'asil.		x
5. Amnesty International rapportescha davart violenza enviers demonstrators en Grecia.	x	
6. Demonstrants ch'ein vegni mess en perschun han saviu discuorer cun miedis ed advocats.		x
7. Leverkusen piarda in giugadur da ballapei.	x	
8. Las temperaturas contonschan en tuttas regiuns scheniv grads e dapli.	x	

10.3 Lezia: leger en rumantsch grischun per la 6avla classa
(versiun per l'Engiadina bassa)

LEZCHA: 10 minuts

Legia manüdamaing ils duos texts e dà resposta a las dumondas!

Creatira sturna

(Zeit Leo, Nr. 7/2012)

Mesaschimgia

Ella viva a Madagascar ed ha num uschia perquai ch'ella ha in det da mez tut particular. Cun ir a la tschertga da ses pavel pitga la mesaschimgia cun quel sin bists da plantas e gizza lura las ureglias. Sch'i tuna surd, sa zuppan forsa in pèr insects pitschens sut la scorsa. Cun ses dents da morder gizs rui ella lura ina fora en la scorsa e chava ora sia preda cun ses det lung e satigl. Perfin la temperatura da ses det sa la bestga regular. Dovra ella ses det vegn el chaud e movibel. Na dovra la mesaschimgia betg el sfradenta ella il det per spargnar energia.

1. Che funcziuns ha il daint d'immez da la mezzaschimgia? (duos puncts).

Ella pitga cun il det sin bists e chava ora sia preda (u resposta sumeglianta)

2. Per che far dovra la mezzaschimgia ils daints da morder?

per far ina fora/rusna en la scorsa, per morder rauba dira (u resposta sumeglianta)

3. Co vain regulada la temperatura dal daint d'immez?

sch'ella dovra il det vegn el chaud | la temperatura vegn reglada sch'ella dovra il det (d'amez) | cun mover il det | cun (betg) duvrar el (u resposta sumeglianta)

Satgets da té

Atgnamain vuleva il martgadant da té Thomas Sullivan da New York sulettamain persvader ses clients d'ina nova sort da té. El n'ha dentant betg tramess las provas sco adina en charas stgatlàs, mabain en pitschens satgets da saida bunmartgads.

Té en satgets? Quai era dal tutfatg nunenconuscent l'onn 1908. Bliers dals clients da Thomas Sullivan èn segiramain stads surprais ch'il martgadant ha tramess la prova en satgets e betg en las stgatlàs usitadas. Auters han simplamain bagnà il té cun ses emballadi en l'aua chauda. Cura che Sullivan ha udì da quai è el l'emprim stà surprais, lura intgantà. Immediat ha el cumenzà a meglierar sia invenziun, pertge che tras la saida ch'era tessida spessamain na pudeva l'aroma betg penetrar cumpletamain e la serradura era in problem: Era auters zambregiaders han disditg. In ha schizunt prendì colla, dentant quella sa schliava en il té – disgustus. Pir l'onn 1929 ha l'inschigner Adolf Rambold inventà ina serradura cun agraffa. Oz cuntegna in satget normal da duas chombras 3,125 grams té, dal qual l'aroma po penetrar tras radund 2000 pitschnas forinas.

	güst	fos
0. <i>Exaimpel: Sullivan staitv'in America</i>	x	
1. Il material dals sachins da tè s'ha meglirà	x	
2. Sullivan ha provà da serrar ils sachins da tè cun colla		x
3. Differentas otras prouvas d'inventaders nu sun gartiadas	x	
4. Adolf Rambold ha impli sco prüm ün sachin da tè cun 3.125 grams tè.	x	

10.4 Lezia: leger en rumantsch grischun per la 8avla classa
(versiun per il Grischun central)

PENSUM: 10 minutas

Ligia igls artetgels curts da RTR e dò alloura rasposta allas dumondas! Te sast rasponder an tgavazzigns.

Text 1: Grischun

Cumbattan ils skiunzs svizzers il 2022 a San Murezzan per aur olympic? 15 directurs da turissem dal Grischun èn persuerter. (Keystone)

Directurs da turissem sustegnan «gieus alvs»

Per 15 directurs da turissem dal Grischun è il project «gieus olympics en il Grischun» ina gronda schanza per il svilup dal turissem en il chantun. Els èn d'accord che «gieus alvs», concepids a moda persistente en 2 valladas alpinas, gajan a prà cun il Grischun e cun la Svizra. Plinavant èn els persvadids che gieus olympics pussibiliteschian investiziuns ch'auzian la qualitad da l'infrastructura. Questas investiziuns vegnissan uschiglio pir pli tard ubain insumma mai, manegian ils directurs da turissem. (gc/cdp)

Text 2: Turitg

Pliras personas han protestà silenziusa-main ils 21 da fanadur a Turitg cunter violenza e per Vigan M., il giuven da 23 onns ch'è vegnì perforà cun in cuntè. (Keystone)

Assassin dal Kaufleuten è vegnì arrestà

L'um da 21 onn che duai avair mazzà avant bun duas emnas in um da 23 onns avant il club turitgais «Kaufleuten», è tschiffà. Il giuven Iracais è vegnì arrestà ier en ina citad en il sid da la Norvegia.

La procura publica turitgaisa fa la dumonda d'extrader el a la Svizra. Il suspectà era fugì anc la notg dal mazzament ord il pajais. Las raschuns per il mazzament n'enconuschan ins anc adina betg.

Frar blessà relaschà d'ospital

Dentant è il frar da Vigan M. vegnì relaschà or da l'ospital. El saja sin via da meglierament. (sd/sda)

Text 3: Svizra

Il pur svida il latg da las vatgas.
(Keystone)

Purs pitschens teman per lur existenza

Ils purs pitschens en Svizra teman per lur existenza. La politica agrara 2014–2017 da la confederaziun colliescha ils pajaments directs pli fitg cun tshertas prestaziuns. Cun quai pon els ir da princip d'accord.

Sco l'associaziun per la protecziun dals purs pitschens e mesauns VKMB ha dentant explitgà avant las medias a Berna, mettia la confederaziun il focus memia fitg sin la grondezza dal manaschi. Uschia saja la diversidad dals manaschis periclitada.

La VKMB sa vilenta plinavant vid il fatg che persunas che vulan manar in manaschi ston demussar en l'avegnir ina scolaziun minimala, in attest da qualificaziun ubain in attest professional per survegnir pajaments directs. (aw/sda)

Text 4: Calanda

Al Calanda datti ina famiglia da lufs.
(Keystone)

Las speculaziuns en connex cun ina famiglia da lufs cun giuvens al Calanda èn finidas. Duas observaziuns dals lufs giuvens ch'èn vegnidas communitgadas independentamain ina da l'autra a l'Uffizi da chatscha e pestga dal Grischun conferman ch'ils lufs ch'èn sa domiciliads al Calanda dapi in tshert temp han survegnì pitschens.

Era tenor in rapport da «blick.ch» han plirs chatschadurs pudì observar chagniels-luf durant la chatscha auta. Plirs chatschadurs hajan mess fal-

las per fotografar selvaschina. Sin quellas possian ins identifitgar cleramain plirs chagniels-luf. Probabel sa tracti da trais animals giuvens. Supponì che la luffa portia pitschens avev'ins gia dapi la primavaira passada.

Text 5: Svizra

Eveline Widmer-Schlumpf è la pli populara cussegliera federala

Tar ina retschertga è Widmer-Schlumpf vegnida numnada da sur 80% dals dumandads. (Reuters)

La presidenta da la confederaziun Eveline Widmer-Schlumpf è la pli enconuschenta cussegliera federala da la Svizra. Quai tenor ina retschertga dal «SonntagsBlick».

La Grischuna è en la popularitad davant Doris Leuthard ed Ueli Maurer. Alain Berset è sin il davos plaz. Il grad da la popularitad è s'augmentada marcantamain per 5 dals 7 magistrats. Widmer-Schlumpf è vegnida numnada da passa 80% dals dumandads. Tenor la retschertga dal SonntagsBlick è quai in plus da prest 30%. (fc/sda)

Text 6: Svizra

Svizra sustegn il Libanon cun prender si fugitivs da la Siria

Suenter in inscunter cun la directura regiunala da l'ONU Ninette Kelly ha Burkhalter ditg, che la Svizra è pronta per prender si fugitivs sirics. (Keystone)

La Svizra è pronta da prender si fugitivs da la Siria, ch'èn fugids en il Libanon. Sin sia visita en il Libanon ha il cusseglier federal Didier Burkhalter empermess agid. Quai suenter in inscunter cun la directura regiunala da l'ONU Ninette Kelly.

Gia venderdi è Burkhalter s'inscuntrà cun il president dal Libanon Michel Suleiman. Ad el ha el offrì agid diplomatic da la Svizra. Burkhalter cuntinuescha ses viadi en la Cipra, nua ch'el s'inscuntra cun la ministra da l'exteriur Erato Kozakou-Marcoullis. (fc/sda)

DUMONDAS

Exaimpel:

0. Tge li vign numno scu li pussebel pigls «gis alvs»?

Son Murezza

1. Tenor igls directours da turissem digl Grischung vessan igls gis olimpics consequenzas sen l'infrastructura. Tgenegnas?

La qualitat da l'infrastructura vegn alzada (u resposta sumeglianta)

2. Tge ò igl gioven Iraches fatg gist siva tg'el ò commess igl mazzamaint?

El è fugì (u resposta sumeglianta)

3. Tge dus puncts dalla politica agrara federala crititgescha la VKMB?

1) *(Ch'il focus vegn mess silla) grondezza dals manaschis (u resposta sumeglianta)*

2) *(Che purs ston far) scolaziun minimala/attestat (u resposta sumeglianta)*

4. Scu òn igls catscheders savia observar igls cagnouls louf?

Cun traplas da fotografar

5. Quants cunsigliers federals on savia augmentar lour popularitad?

5 | tschintg

6. Tge ageid ò Burkhalter ampurmess agl president digl Libanon?

Agid diplomatic | da prender si fugitivs (u resposta sumeglianta)